

Obsah

ÚVOD	5
1. POLITICKÁ SITUACE V EVROPĚ V ROCE 1945 VE SVĚTLE VÝSLEDKŮ VÁLKY	7
1.1. Politická situace v ČSR v roce 1945	10
1.2. Závěry postupimské konference.....	12
2. KOŠICKÝ VLÁDNÍ PROGRAM	15
2.1. Analýza jednotlivých bodů Košického vládního programu.....	15
2.2. Armáda a bezpečnostní složky jako nástroj politické moci.....	18
3. SMĚR POVÁLEČNÉHO VÝVOJE	25
4. ÚNOR 1948 JAKO VÝSLEDEK HISTORICKÉHO VÝVOJE PŘEDVÁLEČNÉHO I POVÁLEČNÉHO ČESKOSLOVENSKA	40
4.1. Přechodné období let 1946 – 1947 v ČSR	40
4.2. Únor 1948.....	43
5. ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM ZKRATEK	56
PŘÍLOHY	57
ABSTRAKT	82
ABSTRACT	83

Úvod

Právě letos v únoru si připomínáme jedno z těch „zvláštních výročí“ naší historie. Uplynulo 60. let od osudných únorových událostí roku 1948, které na dlouhou dobu ovlivnily život v naší zemi. Jistě to není výročí, které bychom jako občané měli pompézně slavit, jako tomu bývalo kdysi, ovšem rozhodně je to výročí, nad nímž, respektive nad jehož důsledky, bychom se měli pozastavit, výročí, které bychom si měli rozhodně připomenout.

Ve své práci se zaměřuji na konkrétní body Košického vládního programu, které vedly po mnoho dalších let k „vládě jedné strany“ – Komunistické strany Československa, a tím změnily bezpečnostní situaci nejen v naší zemi, ale potažmo v celé Evropě. Proč tomu tak, bylo a co tomu předcházelo? Byla nastalá situace „jen“ výsledkem euforie z konce válečných útrap? Či se jednalo o dlouho a pečlivě připravovanou strategii? Právě na tyto otázky se budu snažit souhrnně odpovědět.

Hovořím-li o bezpečnostní situaci, hovořím zároveň i o situaci politické, která s touto velmi úzce souvisí. Nebo ještě lépe – politická situace má vždy dopad na situaci bezpečnostní. Jelikož již nejsme „pouze“ Česká republika, ale stali jsme se součástí společenství EU, zcela samozřejmě se nás dotýká politická a tím i bezpečnostní situace tohoto uskupení. A to jaká bude, možná záleží i na tom, zda se jako občané dokážeme poučit z historie naší země.

Po všech těch letech se může zdát, že vše kolem přijetí Košického vládního programu, jehož podepsání, ale ještě spíše realizace, vedly ke krizi v roce 1948, je notoricky známé. Možná že ano. Přesto se domnívám, že je vhodné, ve světle současné politické situace nejen u nás, ale i v rámci EU, si tyto skutečnosti znovu připomenout.

Jak vyplývá již z názvu, téma mé práce je zaměřeno historicky. Jsem patriot a s ním souvisí i můj zájem o historii. Protože jak jinak ukázat zájem o svou zem než tím, že se člověk zajímá o její historický vývoj a to třeba i proto, aby svým jednáním mohl ovlivnit její vývoj budoucí.

Ve své práci jsem využila kompilační metodu sběru a třídění informací z literárních zdrojů autorů zabývajících se touto problematikou.

Využívala jsem jak psanou literaturu, tak i, v omezeném množství, elektronické internetové zdroje, z nichž jsou vyvozeny komparativní závěry tak, aby poskytovaly celkový přehled dané situace.

1. Politická situace v Evropě v roce 1945 ve světle výsledků války

Okupace českých zemí přinesla na jedné straně zklamání, beznaděj a rezignaci a s tím související vzrůst antiněmeckých nálad, které se staly živnou půdou pro vznik protiněmeckých odbojových organizací. Byl to spontánní výraz vzdoru, který přinesl vznik izolovaných, postupně se spojujících skupin, soustřeďujících se do organizací na bázi politické (*Politické ústředí*), či profesní (*Petiční výbor Věrní zůstaneme PVVZ, vojenská organizace Obrana národa*). Toto soustřeďování vyvrcholilo počátkem roku 1940 vytvořením vrcholného odbojového orgánu – **Ústředního vedení odboje domácího**. Zprvu umírněný postoj českého domácího odboje k poválečnému uspořádání a řešení sudetoněmecké otázky byl v důsledku brutální německé perzekuce rychle zatlačen do pozadí. V rámci Politického ústředí vznikla právní komise s cílem řešení menšinové otázky v osvobozeném Československu. Stejně se vyjadřovali i představitelé dalších významných odbojových skupin a organizací. Řada z nich uvažovala o stanovisku, že německá otázka musí být u nás tak či onak zlikvidována, Němci vyhnáni ze země a nepůjde-li to jinak, tedy že západ musí být postaven celonárodním povstáním před hotovou věc.¹ Postupné sblížení jednotlivých odbojových organizací přineslo i sblížení jejich politických programů, v nichž otázka sudetských Němců hrála nezanedbatelnou roli.

Podobně jako v Polsku tak i u nás se nálady veřejnosti radikalizovali protiněmeckým směrem a proto se zahraniční vedení v čele s Dr. E. Benešem muselo těmto náladám přizpůsobit. Benešovi počáteční umírněné představy o odstoupení části pohraničních území s početnou německou menšinou Německu, o výměně českého a německého obyvatelstva ustoupili tváří v tvář stanovisku domácích odbojových organizací. Stalo se tak zejména v souvislosti s uvažovaným vstupem sudetoněmeckých sociálních demokratů do československé exilové státní rady v Londýně v roce 1940. Výsledkem byla telegrafická výměna názorů s domácím odbojem, který se tvrdě postavil proti umírněným variantám. Radikalismus domácího odboje, zejména po rozbití a pozatýkání jeho vedoucí garnitury, vedl ve svých důsledcích k tomu, že se nevyklučovala ani otázka kolektivní viny a zejména splývaly pojmy „nacista“ a „Němec“. České stanovisko k odsunu Němců je možno také chápat jako obrannou reakci na německé germanizační plány. V nekompromisním duchu bylo také

¹ ZEMAN, Z. *Edvard Beneš : politický životopis*. Praha, 2000, str. 184

koncipováno i programové prohlášení, pocházející ze stejných odbojových kruhů. Ačkoliv došlo k určitým úpravám stanovisek domácího odboje, zejména pod tlakem působení zahraničního vedení, které se muselo ohlížet na reakce západních velmocí, přesto se postoj domova stal jedním z důležitých předpokladů pro jednání československého zahraničního odboje ve Velké Británii o existenci Československa a jeho dalším směřování v poválečném období.

Je třeba si dále uvědomit, že v této době začali hrát důležitou roli všechny složky protinacistické koalice v čele s USA a SSSR. Proto také představitelé těchto mocností jednali o dalších fázích boje proti fašistickému Německu. Výsledkem těchto jednání se staly závěry Jaltské konference, která mimo jiné také stanovila tak zvanou „*čáru dotyku*“ tak, aby nedošlo k nebezpečnému kontaktu spojeneckých armád.

Vedle západní části protinacistického československého odboje byla významná i role východní části tohoto odboje. Základem této východní části byli komunisté v Moskvě, kteří se řídili direktivy Kominterny a jejich představa byla v tom, že uznali Benešovo vedení zahraničního odboje, ale odmítli se na něm personálně podílet. Beneš navrhoval, aby K. Gottwald vstoupil do prozatímní vlády v Londýně.

Stěžejním bodem zahraniční politiky bylo podepsání československo-sovětské smlouvy o přátelství a spojenectví z 12. prosince 1943 a to i přes protesty řady britských politiků včetně Churchilla a Edena. Dr. E. Beneš se při jednání se Stalinem v prosinci 1943, během něhož dosáhl toho, že Sovětský svaz podpoří odsun sudetských Němců, nechal ovlivnit mnichovskou zradou Západu a hlubokou nenávisť vůči Němcům. Československo bylo prvním státem, který takovou to dlouhodobou smlouvu podepsal. Byla sice původně připravovaná v Londýně za účasti komunistů, ale její konečné znění již doladil Z. Fierlinger, osobní Benešův přítel, levicově zaměřený intelektuál.

Osvobození Československa nebylo jen záležitostí vojenských operací spojenců, nýbrž i předmětem politického zájmu velmocí. Postupně jak spojenci v boji proti Hitlerovi získávali převahu a osvobozovali jednu část Evropy za druhou, začali se rodit plány a úvahy o poválečném uspořádání světa. Západní politici si uvědomovali stále jasněji, že nebudou mít dostatek sil, aby zamezili sovětské převaze ve střední Evropě. Pochopil to také Dr. E. Beneš, který uvedenou smlouvu o spojenectví a poválečné spolupráci Československa se Sovětským svazem podepsal. Rovněž komunističtí

vůdcové v Moskvě si uvědomili, jak příznivě se situace pro ně změnila v jejich prospěch. Vyvíjeli proto na E. Beneše stále silnější tlak a tak změnili své postavení v jeho myšlení. Dosáhli toho, že když válka skončila a československá vláda se chystala k návratu do vlasti, její cesta směřovala do Prahy přes Moskvu. Do Prahy pak nepřišel kabinet, který po celou válku řídil boj proti okupantům, ale vláda zcela nová, kterou E. Beneš jmenoval 4. dubna 1945. Byla složena vedle původní vlády z Londýna také z moskevského vedení protiněmeckého odboje, jehož vliv se pak zásadně projevil při vypracování **Košického vládního programu**, který vytyčoval hlavní úkoly vlády a který se stal východiskem pro budování poválečné republiky.

Všem těmto skutečnostem však předcházela ještě celá řada mezinárodně politických skutečností, které zásadně ovlivnily poválečný vývoj v Československu. Jednalo se především o výsledky Postupimské konference, která rozdělila Evropu na západní a východní s rozdělením sfér vlivu nad východní Evropou a rozdělení samotného Německa na čtyři okupační zóny. Takto se zcela změnila politická mapa světa, kde na jedné straně byly USA a na druhé straně SSSR. Samotným vítězstvím Sovětského svazu nad fašismem vrostla prestiž komunistických stran jak v Itálii, tak ve Francii a zcela razantně posílil vliv levicových sil v Evropě.²

I když vláda USA slavnostně podepsala spojení se Sovětským svazem v antifašistické koalici a zavázala se bojovat všemi prostředky proti hitlerovskému Německu, americké monopoly si tuto spolupráci vysvětlovaly po svém. H. Truman ji již 24. června 1941 vyjádřil slovy: Uvidíme-li, že vyhrává Německo, budeme pomáhat Rusům. Bude-li vyhrávat Rusko, budeme pomáhat Německu, ať se co nejvíce pobijí. Druhá světová válka pak změnila od základu mapu světa. Německo, Itálie a Japonsko byly poraženy, význam Velké Británie a zejména Francie silně poklesl. Osud světa se ocitl v rukou dvou supervelmocí - USA a SSSR. Přitom USA a Velká Británie musely respektovat výrazný podíl SSSR na společném vítězství. Již v Jaltě v únoru 1945 byla přijata deklarace o osvobozené Evropě, která stanovila, že osvobozené národy mají právo vytvořit si takové demokratické instituce, které si samy zvolí. Na Jaltské konferenci prosadil Stalin i přes zjevný odpor Churchilla rozdělení sféry vlivu v Evropě.

² DVOŘÁK, M. *Prameny našich dějin 1918-1989*. Moravská Třebová:1992, str. 35

Západní mocnosti obávající se vojenské síly SSSR přistoupily na Stalinovy požadavky a tak prakticky obětovaly střední Evropu včetně Československa.³

Koncepce sfér politického vlivu ve východní Evropě se objevila už dávno před Jaltou. Vycházela jak ze Stalinových rozpínavých ambic tak z imperiálního pohledu britského na mezinárodní vztahy či z Rooseveltova idealismu smíšeného s neznalostí. Hlavní dohadování o osudu východní Evropy se odehrálo 9. října 1944 mezi Stalinem a Churchillem, kteří se dohodli na tom, kolik procent zemí východní Evropy připadne do které zájmové sféry vlivu té které vítězné velmoci.

Hlavní příčinou poválečného vývoje v našem státě je tedy nové rozdělení světa a vliv Sovětského svazu.

Vnitropolitických konfliktů od léta 1946 přibývalo, zejména se pak vyhrótily spory o hospodářskou pomoc (dvouletku, Hradecký program, průmyslové konfiskáty a nakonec Marshallův plán. Neklidný podzim 1947 s halasnou kampaní kolem tzv. Milionářské dávky vedl k otevřené politické krizi v k únoru 1948.

1.1. Politická situace v ČSR v roce 1945

V květnu 1945 došlo k obnovení československého státu a jeho suverenity na celém předválečném území včetně pohraničí. Změnil se charakter nového státu. Zhruba po 3. letém období, od května 1945 do února 1948, označovaném nejčastěji jako lidově-demokratický systém, je možné tuto dobu stručně charakterizovat jako systém Národní fronty s omezující demokracií. Základem politické moci byla Národní fronta Čechů a Slováků, sdružujících politické strany, které se aktivně podíleli na protifašistickém odboji - *Československá sociálně demokratická strana, Komunistická strana Československa, Československá strana lidová, Československá strana národně socialistická, Demokratická strana a Komunistická strana Slovenska*. Jednalo se vlastně o formu vládní koalice. Tato lidově-demokratická vláda byla v podstatě nově utvořená s prvky parlamentní demokracie tradičního západoevropského typu se socialistickými prvky.

³ DEJMEK J., KUKLÍK, J. *Historické kořeny a souvislosti*. Praha, 2001, s. 132 - 133

Zákonodárná moc byla v prvních měsících nahrazována prezidentskými dekrety, které značně měnily podobu státu.

Tak tomu bylo zejména, jak uvádí J. Dejmek a J. Kuklík:

- při řešení vztahu k národnostním menšinám, kdy se souhlasem prakticky celé politické reprezentace bylo rozhodnuto zbavit se neslovanských menšin (odsunem Němců a Maďarů) spolu s konfiskací jejich majetku
- při zestátňování významných průmyslových odvětví.⁴

Prezidentské dekrety spolu s „Košickým vládním programem“ podstatně předurčily charakter republiky v letech 1945-1948. Dekrety z let 1940-1945, kterých bylo celkem 143, byly po dobu londýnského exilu československé vlády náhradou fakticky neexistující zákonodárné moci a E. Beneš jich využíval jako legislativního nástroje k realizaci své politické vize.

V zahraniční politice vycházel E. Beneš, jako hlavní tvůrce její orientace, z představy Československa jako „mostu mezi východem a západem“ přičemž tradiční orientace na západní mocnosti měla být doplněna o spojení se Sovětským svazem. Oč slábly prozápadní vazby, o to více sílily tlaky na převedení Československa do sovětské mocenské zóny a tím se také zmenšoval prostor pro plnou obnovu demokratických poměrů v Československu dle západního vzoru. Tyto pohyby dostávaly stále více konfrontační charakter, tak jak sílil tlak ze strany komunistů na prosazení jejich strategického cíle - realizaci sovětského modelu socialismu v Československu. K jeho naplnění, podle T. Broda, napomáhala KSČ řada objektivních i subjektivních faktorů:

- komunisté nebyli spojováni s mnichovskou tragédií, měli za sebou rozsáhlou činnost v odboji, aktivitu v jednotkách Rudé armády a z toho vyplývající silnou podporu ze strany SSSR jako jedné z vítězných mocností.
- dokázali obezřetně formulovat politické a sociálně ekonomické požadavky.

⁴ DEJMEK J., KUKLÍK, J. *Historické kořeny a souvislosti*. Praha, 2001, s 158 - 162

- přižívovali se na vlně antiněmeckého nacionalismu.
- byli politickou stranou s přísnou kázní a vysokou aktivitou většiny členů a funkcionářů.
- dokázali se dobře pohybovat jak v parlamentu tak i na „ulici.“⁵

Naproti tomu nekomunistické strany byly většinou vnitřně nesourodé a rozpolcené, trpěly značně neujasněnými koncepcemi a ve své strategii soupeření se držely jediné varianty - volebního střetnutí. Poválečnému spektru navíc chyběla skutečně liberální a pravicová strana neboť i původně pravicové strany byly silně zasaženy válečným a poválečným vývojem obyvatelstva směrem k vítězné mocnosti Sovětskému svazu.

1.2. Závěry postupimské konference

Na konferenci nejvyšších představitelů vítězných velmocí (USA, VB a SSSR), která jednala na přelomu července a srpna roku 1945 v Postupimi u Berlína byly projednávány všechny zásadní otázky plynoucí z porážky Německa. Na základě jejích závěrů byl pak schválen transfer Němců z Československa, Maďarska a Polska. Podrobné směrnice k jeho provedení, jež měly zajistit spořádaný průběh odsunu oboustranně prostého násilí a jiných nehumánních činů, byly 20. listopadu 1945 schváleny spojeneckou Kontrolní radou. Na základě těchto přijatých směrnic byla pak počátkem roku 1946 v Československu zahájena 2. fáze odsunu Němců. Celý proces byl definitivně ukončen na jaře roku 1947. V Československu poté zůstalo asi 200 000 Němců ze smíšených manželství, odborníků a antifašistů.⁶

Na odsun bychom se měli dívat ze dvou hledisek, nebo měli bychom jej hodnotit ze dvou hledisek a to z hlediska: *morálnosti* a z hlediska *nutnosti*. Domnívám se, že tento odsun, který je přirovnáván k rozvodu, byl i přes to, že tak tragicky ukončil soužití Čechů a Němců v jednom státě, ve své době nutný. Nenávist mezi těmito dvěma etniky, Čechy a Němci, byla po těch všech mrtvých Češích v koncentračních táborech a bitvách snad na všech frontách od Anglie přes Saharu až po Rusko, po všech těch letech válečných utrpení tak obrovská, že nebyla naděje na možnou další spolupráci

⁵ BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939 – 1948*. Praha, 2002, s. 325

⁶ STANĚK, T. *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Praha 1991, s.185

mezi těmito dvěma etniky v jednom státě. Nenávist a zabíjení nebylo jen doménou Čechů. Zfanatizovanost celého německého národa byla tak velká, že po skončení II. světové války mezi Němci vznikli tzv. werwolfové (vlkodlaci). Fenomén werwolfů nebyl charakteristický jenom pro české pohraničí, werwolfové byli po válce i v samotném Německu a zabíjeli Němce, kteří začali spolupracovat se spojenci a sami spojenci si s nimi nevěděli rady.

Odsun nebyl možná morální, ale byl nutný. Nenávist mezi těmito etniky byla tak velká, že nebyla naděje na jejich spolupráci. Existovaly pouze dvě možnosti a to: buď odstoupení pohraničí se sudetskými Němci Německu, což by byl, vzhledem k tomu, že jsme na straně spojenců vyhráli válku, nesmysl, nebo tuto menšinu odsunout bez území do Německa, což bylo pro Čechy přijatelnější.

Odsun sudetských Němců, jehož Dr. E. Beneš a komunisté dosáhli se Stalinovou podporou na postupimské konferenci, představoval historický zlom, rozchod s meziválečným státem.

Průběh a výsledky II. Světové války potvrzují, že ten kdo pustil nebo pomáhal Hitlerovi do střední Evropy, uvolňoval tam cestu Sovětskému svazu po válce. Sovětská vojenská přítomnost ve střední Evropě byla rozhodujícím klíčovým předpokladem prosazení masového odsunu německých menšin i sudetských Němců. Bez tohoto předpokladu by se nepodařilo ani Benešovi odsun prosadit. Od prvních úvah o odsunu se ohlašovali jeho odpůrci. Nejdůslednějšími byli funkcionáři sudetoněmecké demokracie v exilu – Wenzel Jaksch a jeho druzi. Ostatní sudetoněmecké exilové skupiny nakonec přijali koncepci národního státu Čechů a Slováků s představou, že se vytvoří podmínky pro demokratické soužití s demokratickými Němci. Část členů s odsunem nesouhlasila a se skupinami se rozešla. Také mezi českými politiky se objevil nesouhlas, v domácím odboji šlo o skupinu kolem ilegálního časopisu Český kurýr. Až do zimy 1943 s řešením sudetské otázky uvnitř poválečné republiky počítali i komunisté. Odpůrci odsunu se však nikdy nespojili ke společné akci, která by mohla ovlivnit úvahy a projekty Benešova směru. Sblížení bránily nacionální a zejména politické rozpory

a také to, že rostoucí nacistický teror a tlak domácího odboje, zvláště po heydrichiádě, podněcovaly aktivitu zastánců a silně oslabovaly odpůrce odsunu.⁷

⁷ KAPLAN, K. *Pravda o Československu v letech 1945 – 1948*. Praha, 1990, str. 132

2. Košický vládní program

Košický vládní program byl program Československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích.⁸

2.1. Analýza jednotlivých bodů Košického vládního programu

I.

Pojednává o ustanovení Prozatímního národního shromáždění zvoleného na podkladě Národních výborů – potvrzuje ve funkci prezidenta Dr. E. Beneše.

II.

V tomto bodě se hovoří o veškeré podpoře Rudé armády, o péči o rudoarmějce a o opravě infrastruktury

III.

Zde je zakotvena orientace na bojovou spolupráci s Rudou armádou – ohledně organizace, výzbroje, výcviku. Tímto bodem byli zřízeny pozice i tzv. „osvětových důstojníků“, což mělo vést, a ve svém důsledku také vedlo, k odstranění apolitičnosti armády. Je zde i klauzule o plném respektu státoprávního postavení Čechů a Slováků a to prostřednictvím zrovnoprávnění češtiny a slovenštiny v armádě.

IV.

Tento bod vystihuje fakt, že československo-sovětská smlouva z 12. prosince 1943 bude určovat zahraničně politickou pozici našeho státu, samozřejmě že s orientací na SSSR. Na principu „slovanství“ byl Košickým vládním programem v tomto bodě založen i vztah našeho státu k Polsku, Jugoslávii a Maďarsku.

⁸ Úplné znění Košického vládního programu je uvedeno v příloze č. III.

V.

Tímto bodem je řešena delegace části veřejné správy na Národní výbory. Dále se jeho prostřednictvím má zavést všeobecné volební právo pro muže i ženy od 18. let, rozšířené i na příslušníky branné moci.

VI.

Bodem číslo šest je ustanoveno rovnoprávné postavení Slovenské národní rady na území Slovenska, dále je jím garantováno zastoupení Slováků na řízení státu Československého. Slovenská armáda má napříště jako svůj jazyk používat slovenštinu.

VII.

Řeší otázky týkající se Zakarpatské Ukrajiny

VIII.

Stanovuje principy podle kterých má být udělováno československé občanství příslušníkům Německé a Maďarské menšiny.

IX.

Řeší nakládání s válečnými zločinci, zrádci a kolaboranty včetně Tisa, Háchy a členů protektorátní Beranovy vlády. Tímto bodem je přijat i zákaz všech fašistických stran a organizací a zákaz obnovení, v jakékoli formě, stran, které se provinily na zájmech národa.

X.

Se odvolává na dekret prezidenta republiky že s ohledem na „zabezpečení nerušeného chodu hospodářského života v době přechodné budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všeho druhu, pokud jsou v držbě, vlastnictví nebo správě občanů nepřátelských států, občanů Německa či Maďarska, kteří se aktivně podíleli na okupaci a rozbití Československého státu, zrádců a akciových a jiných

společností, v jejichž správě se nacházely osoby patřící do výše uvedených kategorií.⁹ Dále se zde tvůrci programu zavazují k navrácení zajištěného majetku dělníkům, rolníkům a živnostníkům, kterým byl tento odebrán na základě politické či rasové perzekuce. Vláda zde počítá i s dosazením dočasné národní správy do ostatních podniků.

XI.

Řeší pozemkovou reformu. Je zřízen Národní pozemkový fond, do kterého vešla veškerá půda, budovy, mrtvý i živý inventář patřící Němcům a Maďarům (šlechticům), dále velkostatkářům a všem, bez rozdílu národní příslušnosti, kteří napomáhali nacistům. Veškerý majetek je konfiskován bez náhrady, správa náleží Národním výborům. V tomto bodě je počítáno s tím, že veškerá tato půda bude rozdělena českým, slovenským a ukrajinským domkářům, malým a středním rolníkům, přičemž budou zohledněny jejich zásluhy v národně osvobozené boji (partyzáni, vojáci...)

XII.

V tomto dalším bodě se vláda zavazuje k podpoře soukromé iniciativy podnikatelů, slibuje dosadit schopné a iniciativní technické a obchodní vedení do podniků vzatých pod národní správu a dále k obnovení peněžního a úvěrového systému.

XIII.

Další bod v pořadí se zabývá zásobováním. Je zde zdůrazněna nutnost zabezpečit veškeré obyvatelstvo (i vojsko) nejnütnejšími potravinami a to prostřednictvím povinných dodávek jejichž nové pevné normy stanoví, spolu s povolányými orgány rolníků, vláda.

⁹ *Košický vládní program kapitola III. Dokumenty doby*, [online].

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

XIV.

V tomto bodě se hovoří o sociální politice. Do popředí se dostává péče o matku a dítě a státní výdaje na zajištění sociálního pojištění všeho druhu. Je zde též významně posílena role odborových organizací a národních výborů.

XV.

Tento bod je zaměřen na školství a kulturu. Řeší se jím uzavření škol německých a maďarských a naopak znovuotevření škol českých a slovenských. S ohledem na kulturu byl ideologicky propagován Sovětský svaz, respektive jeho kultura.

XVI.

Nastupujíc svůj odpovědný úřad na domácí půdě, nová vláda nemůže našemu lidu zatajit, že cesta ke konečnému osvobození celé republiky a k zaléčení hlubokých ran, zasazených našim národům sveřepým nepřítelem a podlými zrádci, bude ještě těžká, trnitá plná obětí a namáhavé práce. Jedno však může nová vláda našemu lidu na té i oné straně fronty slíbit: že vláda bude podle nejlepšího vědomí a svědomí plnit převzatý jí program, že se bude vždy a všude řídit zájmem našich národů a republiky, že nepřipustí, aby v osvobozené republice převládal kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy národa.

Z uvedeného vyplývá, že stěžejní vliv na situaci vedoucí k převzetí politické a vládní moci KSČ, v únoru 1948, měli body III. a IV. Právě na znění těchto bodů je jasně patrné, jak si představitelé KSČ pomalu, ale jistě připravovali „půdu“ a to tím, že jejich členové měli postupně obsazovat státní aparát. Komunisté si byli velmi dobře vědomi toho, že svůj vliv si mohou zajistit právě tím, že budou mít klíčová ministerstva, tedy ministerstvo vnitra a obrany, obsazena „svými lidmi“. Nejdůležitějším krokem z tohoto hlediska pak byla reorganizace československé armády po vzoru armády SSSR.

2.2. Armáda a bezpečnostní složky jako nástroj politické moci

Jak již bylo řečeno, vedení komunistické strany věnovalo mocenským složkám státu prvořadou pozornost a již v průběhu války si postupně vytvářelo podmínky

pro realizaci vlastní koncepce budování armády. Komunisté vycházeli z marxisticko-leninské teorie o nutnosti rozbití starého státního aparátu a v tomto smyslu považovali bezpečnostní složky za jeho klíčové prvky. K armádě a bezpečnosti však vedení KSČ přistupovalo rozdílným způsobem.

Cíl vojenské politiky KSČ směřoval k narušení kontinuity obnovované československé armády s armádou předmnichovskou především cestou změn v důstojnickém a rotmistrovském sboru. Již v průběhu války docházelo k vážným rozporům mezi londýnskou emigrační vládou (ministerstvem obrany) a moskevským vedením KSČ o koncepci výstavby, ale i použití československých zahraničních jednotek v průběhu války. Na podzim roku 1944 se ztráta vlivu londýnského MNO na vývoj v československých vojenských jednotkách v SSSR postupně prohlubovala. Tato skutečnost se projevila také v obsahu vojenské části vládního programu.

V návrhu platformy nové československé vlády z 10. března 1945 chyběla kapitola o budování armády. K tomu uskutečnil K. Gottwald poradu s důstojníky „pokrokového smýšlení“. Pasáž o armádě zpracovala skupina důstojníků v čele s přednostou oddělení výchovy a osvěty armádního sboru mjr. JUDr. Jaroslavem Procházkou. V Projektu struktury a složení nové vlády byl na místo ministra národní obrany navrhován gen. L. Svoboda. Kandidaturu gen. Svobody podpořil ve svém dopise K. Gottwaldovi ze dne 6. března 1945 také sovětským velením dosazený šéf obranného zpravodajství npor. Bedřich Reicin. Jako hlavní důvody uváděl, že je pro Slováky nej přijatelnější a má kladný poměr k našemu spojenci.¹⁰

V rozhovoru s K. Gottwaldem dne 10. března vyjádřil gen. L. Svoboda souhlas s linií navrhovanou komunistickou stranou. Zároveň uzavřel s K. Gottwaldem dohodu o vedení společného boje za odstranění reakčního a antisovětského velení v československé armádě a prosazení velení demokratického a poctivě prosovětského.

Konkrétně o budování armády pojednává III. kapitola vládního programu a zprostředkovaně i další části týkající se mobilizace, zahraniční politiky, zavedení volebního práva v armádě, vytvoření slovenských národních jednotek a převzetí důstojníků bývalé slovenské armády i ta část vládního programu, pojednávající

¹⁰ HANZLÍK, F. *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*. Praha, 1997, str. 93

o potrestání kolaborantů a zrádců. Obsah zmíněné kapitoly vládního programu se nápadně shoduje s obsahem dokumentu moskevského vedení KSČ z léta 1944 s názvem „*Budování armády na osvobozeném území*“, který se stal základem pro zpracování této části vládního programu. Srovnáme-li oba dokumenty, zjistíme, že se liší jen velmi málo. Jejich rozdílnost vyplývá ze skutečnosti, že na základě zkušeností a analýzy situace vzniklé koncem roku 1944 a začátkem roku 1945 doplnili autoři dokument o některá nová ustanovení. Jedná se o formování slovenských národních jednotek, budování armády podle vzoru armády sovětské, pomoc sovětských instruktorů v našem vojenském školství a možnost studia našich důstojníků na vojenských školách a akademiích v SSSR.

O předpokládané orientaci nově budované armády svědčí již první část III. kapitoly vládního programu kde, se uvádí: „*Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády*¹¹“. Základem nové armády se měl podle vládního programu stát 1.československý armádní sbor spolu s letci, československou obrněnou brigádou ve Francii, slovenskými a českými partyzány a povstaleckými vojsky na Slovensku.

Představitelé KSČ prosadili také přijetí ustanovení o skoncování s tzv. nepolitičností armády. V Košickém vládním programu se přímo říká, že:

*„ ...pod touto nepolitičností se skrývá podceňování morálního faktoru v boji ... a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence. Naopak je třeba, aby každý československý voják byl uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody a budoucnosti“.*¹²

K odstranění nepolitičnosti armády směřovalo i ustanovení vládního programu o navrácení politických práv vojákům a o zřízení instituce osvětových důstojníků. Toto ustanovení vycházelo ze zkušeností československých vojenských jednotek v SSSR,

¹¹ *Košický vládní program kapitola III. Dokumenty doby, [online].*

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

¹² *Košický vládní program kapitola III. Dokumenty doby, [online].*

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

kde osvětoví důstojníci pracovali již od vzniku 1.československého samostatného polního praporu. Na prosazení těchto ustanovení měli opět mimořádný zájem komunisté, neboť téměř všichni osvětoví důstojníci byli členy KSČ a jejich dosavadní činnost směřovala k výchově vojáků v duchu politiky KSČ a v souladu s oficiální sovětskou propagandou.

Vládní program také jednoznačně stanovoval, kdo se může stát důstojníkem nové československé armády a jakým směrem se bude ubírat příprava a výchova důstojnického sboru. V dokumentu se uvádí: „...*velitelská místa v nové čsl. armádě mohou zastávat jen důstojníci upřímně demokratického, skutečně antiфаšistického smýšlení. Současně je však nutno, aby byla co nejrychleji provedena opatření k nejrychlejší očištění armády od všech zrádcovských, kolaborantských, antidemokratických a protilidových živlů a bude dbáno, aby takové živly nemohly proniknout na velitelská místa. Zkoumání politické a národní spolehlivosti důstojnického sboru v přechodném období bude prováděno příslušnými vojenskými instancemi za součinnosti lidových orgánů, tj. Národních výborů a Slovenské národní rady, jakož i přímo, zvlášť k tomu účelu vládou jmenovanými orgány*“.¹³

Výše uvedená formulace o očištění důstojnického sboru v poválečném období vycházela z výsledků diskuse, v níž účastníci předložili několik návrhů. K.Gottwald požadoval, aby očištění důstojnického sboru prováděly národní výbory v místech, kde důstojníci v průběhu války bydleli. Původní text návrhu, který zpracovala skupina důstojníků 1.československého armádního sboru v SSSR na žádost K.Gottwalda obsahoval ustanovení, které odpovědnost za přípravu a provedení očištění ukládalo Vojenskému obrannému zpravodajství. B. Laušman nakonec navrhl větu o úloze Vojenského obranného zpravodajství z textu vládního programu vypustit a ostatní účastníci diskuse jeho návrh akceptovali.

Zcela nově pojal vládní program přípravu důstojnického sboru. Zdůraznil nutnost osvojení si bojových zkušeností Rudé armády, působení profesorů a instruktorů Rudé armády v našem vojenském školství i vysílání našich důstojníků do sovětských vojenských škol, učilišť a akademií. To fakticky znamenalo jednoznačnou orientaci

¹³ *Košický vládní program kapitola III. Dokumenty doby*, [online].

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

na SSSR. V tomto smyslu nebral vládní program na zřetel existenci našich jednotek na Západě včetně letců vyzbrojených moderní bojovou technikou a disponujících dlouhodobými válečnými zkušenostmi. Přitom také značná část příslušníků pozemních vojsk absolvovala boje na Středním východě, na západní frontě a absolvovala různé školy a kurzy ve spojeneckých armádách. Jejich zkušenosti mohly být využity při budování nové armády. Z tohoto pohledu tedy již vládní program zakládal podmínky pro nerovnoprávné postavení příslušníků našich jednotek ze Západu při budování nové armády po osvobození.

Další část vládního programu se zabývala řešením složité situace v důstojnickém sboru a možnostmi řešení nedostatku důstojníků. Vládní program stanovil, že činnost v partyzánských oddílech se uznává po přezkoumání v plném rozsahu za službu v nové československé armádě. Důstojnické hodnosti získané v partyzánských oddílech se přiznávají v nové československé armádě po přezkoušení, eventuálně po ukončení krátkého kurzu. Speciálně kvalifikovaným příslušníkům branné moci (lékařům, lékárníkům, inženýrům atd.) budou přiznány důstojnické hodnosti. Jmenování a povyšování důstojníků nebude podmíněno jen formálními pravidly, nýbrž bude podporován mimořádný rychlejší postup (resp. jmenování) nejschopnějších, především těch, kteří se osvědčili na frontě v boji.

Zvláštní pozornost je v dokumentu věnována řešení národnostní otázky v armádě. Vládní program respektoval v tomto směru celkovou koncepci obnovy Československé republiky na základě bratrského soužití českého a slovenského národa ve společném státu. Vycházel také z konkrétní situace, která se vytvořila v souvislosti s postupným osvobozováním Slovenska a budováním nových jednotek v rámci armádního sboru převážně z branců slovenské národnosti. Ve vládním programu se říká, že vláda : „... se postará o to, aby v nové čsl. armádě bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady“*rovný s rovným*“ a aby se dostalo Slovákům ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení“.¹⁴ Postavení případných dalších národností v nové čsl. armádě program neřešil. Otázce poměru Čechů a Slováků v armádě jsou věnovány ještě další části vládního programu. V nich je zakotvena

¹⁴ Košícký vládní program kapitola VI. Dokumenty doby, [online].

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

rovnoprávnost češtiny a slovenštiny a stanoveno, že v rámci jednotné čsl. branné moci a při zachování plné jednotnosti velení a armádní organizace budou tvořeny slovenské národní jednotky. Podrobněji je toto ustanovení rozpracováno v kapitole VI.

Rozbor vojenské části vládního programu ukazuje, že jeho realizace v praxi by znamenala vytvoření nové armády, odlišné od armády předmnichovské, budované v podstatě podle vzoru armády sovětské. Z hlediska budování nového důstojnického sboru by důsledná realizace vládního programu umožnila postupně v budoucnu narušit kontinuitu s předmnichovským důstojnickým sborem a změnit jeho sociální složení a politický charakter.

Nová československá armáda se původně skládala ze tří složek:

- z československých jednotek ve Velké Británii (asi 7 000 mužů)
- z československé armády v Sovětském svazu (20 000 mužů)
- a z partyzánského hnutí

Normy, podle nichž se řídily jednotky ve Velké Británii, zachovávaly tradici „velké němě“ (tj. nevyslovující se k politickým otázkám) nadstranické armády. Armáda, která vznikla na sovětském území, napodobovala vzor Rudé armády, byla tedy silně zpolitizována a podléhala komunistickému vlivu. Z těchto dvou pojetí se Košický vládní program z dubna 1945 otevřeně rozhodl pro druhý model s tvrzením, že „organizace, výzbroj a výcvik nové československé branné moci budou jednotné s Rudou armádou“¹⁵. Další inovace „Vláda chce jednou pro vždy skoncovat s tzv. nepolitickostí armády“¹⁶. Třetí změnou oproti armádě první republiky byla očista důstojnického sboru vojenskými instancemi ve spolupráci s národními výbory a jinými orgány vytvořenými zvláště za tímto účelem. Rozhodující pro ovládnutí klíčových funkcí v armádě však byla organizace komunistické frakce uvnitř armády.

¹⁵ Košický vládní program kapitola III Dokumenty doby, [online].

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

¹⁶ Košický vládní program kapitola III Dokumenty doby, [online].

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

Výše uvedený obsah vojenské části vládního programu vytvářel předpoklady k tomu, aby KSČ postupně získala rozhodující vliv na vývoj situace v armádě. Proto přijetí vládního programu v tomto znění znamenalo úspěch komunistů. To se týkalo nejen otázek budování armády, ale i většiny ostatních problémů řešených vládním programem.

Zájem o získání vlivu na nově budovanou armádu však projevovali i představitelé ostatních politických stran. Oboustranná pozornost věnovaná armádě vyplývala z toho, že armáda se mohla stát za určitých podmínek jedním z důležitých, ne-li rozhodujících faktorů v celkovém zápasu o uchopení politické moci v následujícím období. Proto je již bezprostředně po přijetí vládního programu zahájen zápas o jeho realizaci.¹⁷

¹⁷ RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002, str. 191 - 192

3. Směr poválečného vývoje

Termínem „třetí československá republika“ označujeme poválečné období let 1945-1948. Jedním z nejdůležitějších rysů této doby, ne-li vůbec nejdůležitějším, byla zahraničně politická orientace Československé republiky na Sovětský Svaz. Jedním z důvodů této skutečnosti může být i fakt, že v roce 1938 Západní mocnosti podepsali Mnichovskou dohodu, a tím připravili Československo o rozsáhlou pohraniční oblast. Od tohoto okamžiku československá politika soustředila všechny své síly na to, aby Mnichovskou zradu pomstila.¹⁸

Jediným státem, který v té době nabýval na síle, dosud nás nezradil a navíc byl také státem slovanským, se jevil Sovětský Svaz. Podle mého názoru se tedy Benešovy nemůžeme divit, že v roce 1943 podepsal spojeneckou česko-sovětskou smlouvu, i přes varování některých českých i zahraničních politiků. Ve správnosti jeho rozhodnutí ho nejspíš také utvrdil slib Sovětského Svazu, že československý stát nechá žít volně a nebude zasahovat do jeho vnitřní politiky.

Dalším velmi důležitým mezníkem se potom stal rok 1945. Beneš se spolu s dalšími představiteli exilové vlády vydal znovu do Moskvy, kde jednal o novém politickém uspořádání. Tato moskevská ujednání získala písemnou podobu 5. dubna 1945, kdy byl na osvobozeném území Košic podepsán tzv. Košický vládní program. Ten ještě více upevnil československo-sovětské spojení, československá armáda byla budována po vzoru Rudé armády, československý lid byl „slovanským bratrům“ zavázán, vděčný a ochotný jim kdykoli vyjít vstříc. Velkou chybou byl Benešův souhlas se založením Národní fronty, která povolovala existenci pouze čtyř politických stran s převahou levice. Jejím vznikem byla fakticky omezena politická soutěž, a tím také nabourány principy demokracie.

Jen volební řád, který zachovává pro všechny kandidáty a strany stejné možnosti, odpovídá do určité míry demokratické představě lidu (voličstva) jako nositele suverenity. Dokonalý volební zákon ještě nebyl nalezen a jeho šance se v jistém smyslu

¹⁸ BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939 – 1948*. Praha, 2002 s. 512

zhoršily zavedením všeobecného volebního práva. Neutrální a spravedlivý volební řád se musí vyvarovat alespoň zavedení zisků pro vládu, jež je právě u moci.

Komunistická strana Československa po desetiletí odvozovala svoji vládu jako legální výsledek projevu vůle lidu Československa v parlamentních volbách roku 1946.

Výsledky parlamentních voleb v roce 1946 byly především dobře připravené. Předpoklad vyslovený při jednáních představitelů československého západního a východního odboje v Moskvě v prosinci 1943, že po válce dojde v rámci obvyklé poválečné radikalizace k posunu doleva, byl nahrazen dohodou o zákazu kolaborujících politických stran. Žádost Klubu nezávislých politiků o kandidování slovenské Demokratické strany v českých zemích byla však vyřízena komunistickým ministrem vnitra Václavem Noskem krátkou cestou. Bez dalšího napsal na žádost "O" a zkráceně parafoval "Nos".

Dosah některých opatření volebního zákona z roku 1946. Co znamenalo stanovení aktivního a pasivního volebního práva na 18 a 21 let? Až do té doby byly osoby mladší 18 let nezletilé a věk do 20 let byl (v trestním právu) všeobecnou polehčující okolností. Rovněž v přidělovém hospodářství byly tyto osoby pokládány za děti. Přihlédneme-li k situaci v jiných zemích, bylo volební právo od 18 let výjimečné. Přes varování vznesené ministerstvem školství a osvěty, že náladovosti a menší životní zkušenosti mladých lidí využíval fašismus a nacismus a vyslovené obavy, aby se tři nejmladší ročníky nestaly volebním faktorem, jehož početní vliv by nebyl úměrný politické vyspělosti, bylo těmto ročníkům volební právo přiděleno, takže do voleb přistoupilo bez zkušenosti s volbami v demokratické společnosti celkem čtrnáct ročníků, z nichž prvních sedm ročníků mužů náleželo k nejpočetnějším. Voliči ve věku 18-20 let tvořili 513 000 občanů oprávněných volit, tj. 7,2 %. Více než čtvrtina voličů šla k volbám poprvé ve svém životě. Průhledné cíle sledovalo také udělení volebního práva příslušníkům branné moci a Sboru národní bezpečnosti.¹⁹

Všeobecné a rovné volební právo bylo přes varování odborníků, kteří se obávali precedentu i pro jiné oblasti, omezeno pouze na státní občany české, slovenské nebo jiné slovanské národnosti, takže byli vyloučeni nejen Němci a Maďaři, kteří měli být

¹⁹ RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002, str. 154

odsunuti, ale také osoby židovské národnosti a příslušníci maďarské a německé národnosti, kteří měli podle Ústavního dekretu o státním občanství československé státní občanství a dokonce i ti z nich, kteří se v čs. vojenských jednotkách zúčastnili druhého odboje.

Komunistická strana otiskla svůj volební program nejpozději. Pojala do něj prakticky vše, co obsahovala prohlášení jejích partnerů z Národní fronty. Nesmiřitelný boj nahradila národní a sociální solidaritou a tvůrčí spoluprací všech vrstev národa. K pracující dělnické třídě, kterou kdysi reprezentovala, přiřadila pracující inteligenci, zemědělce a živnostníky, pro něž všechny reklamovala svobodu práce a podnikání. Vedle rudých praporů se na dělnických manifestacích objevovaly i československé prapory, vedle Internacionály se zpívala i čs. hymna. Odpovídalo to cítění doby. Autonomie až do odtržení, požadovaná před válkou pro území osídlená převážně Němci, se změnila v požadavek počeštění pohraničí a v aktivní účast při odsunu Němců. KSČ se proto mnohým současníkům jevila jako strana vlastenecká a státnická.

Předmětem úsilí o získání voličských hlasů bylo tradičně dělnictvo, ale i osídlenci v pohraničí (osidlovací Úřad mělo v rukou komunistické ministerstvo vnitra). K nim se řadili také zemědělci, vděční za přiděly na rozparcelovaných velkostatkách. Inteligenci získávala strana proklamacemi o obnově školství, rozšíření české kultury do pohraničí a požadováním "nejpřednějšího místa" pro kulturu, uměleckou a vědeckou práci. Formulovala do svého programu i to, co bylo pro ostatní demokratické strany samozřejmé, jako svobodu učení a svědomí, svobodu tisku, shromažďovací aj. Díky těmto požadavkům vypadal komunistický program pro nezkušené voliče úplněji než ostatní programy. Byl také koncipován se značnou obratností: vše, co se děje, a vše, co se má dít, je v zájmu lidu. Komunismus nebyl zmíněn vůbec, socialismus pouze jednou, v závěrečné části. Ani slovo o diktatuře proletariátu. Obecně se soudilo, že komunistická strana přestala být příznakem stálého ohrožení a nežádoucího nebezpečí pro většinu občansky cítícího národa a stala se významným kladem pro jeho budoucí vývoj, kde se postavila na základ právního řádu a demokratických zásad. Pro volební úspěch KSČ mluvilo i to, že byla stranou neopotřebovanou a nevyzkoušenou. Čtrnáct ročníků z celkového počtu 53, které přistoupily k volbám, nebylo ještě rozvrstveno mezi politické strany, mnohé strany

zanikly. Totalitní strany přinášejí ve svých programech snadná řešení všech problémů. Bylo to jako pokušení.²⁰

V rámci navrácení Československa do podoby předmnichovských hranic došlo k odsunu sudetských Němců. Osoby, které se provinily vůči československému státu v době krize, byly souzeny speciálně zřízenými tzv. retribučními soudy, jejichž tresty byly velmi přísné a plně se odehrávali v podmínkách tehdejších nálad československého státu. Proti rozhodnutí těchto soudů se nebylo možné odvolat.

Mnozí politologové se domnívají, že nebyť tehdejšího odsunu, dopadli by jediné skutečně parlamentní volby v roce 1946 jinak. Na Slovensku tehdy zvítězila Demokratická strana, ale v Česku vyhrála se 40% převahou strana komunistická. Důvodem tak jasného vítězství mohlo být právě rozdělení zkonfiskovaného majetku pro podporu KSČ. Od tohoto okamžiku začínala pozice KSČ ve státě sílit. Nekomunistické strany tušili že brzy dojde ke střetnutí sil. Doufali však, že situaci může zachránit vyhlášení předčasných voleb. 20. února proto podává prezidentu republiky demisi 12. ministrů ze tří nekomunistických stran. Beneš sice ministry osobně ujistil, že jejich demisi nepřijme, nepočítal přitom ale s tak silným nátlakem, který na něj Klement Gottwald vyvíjel. Ten vyhrožoval Benešovi stávkou a krveprolitím. Pravděpodobně právě z tohoto důvodu byla demise podepsána a vláda doplněna ministry, které navrhl sám Gottwald. Jak by situace vypadala, kdyby prezident demisi odmítl podepsat můžeme se dnes jen domnívat. Stát by se pravděpodobně vyhnul čtyřicetileté komunistické nadvládě, ale nemůžeme vyloučit, že by následky nesouhlasu s demisí mohly mít tehdy nepředvídatelný dopad na československý lid. Vinu za únorové události však nemá Beneš sám. Hlavní příčinu komunistického převratu nese samotný lid, který v KSČ viděl novou a lepší budoucnost. Vždyť jediným veřejným vystoupením proti totalitní moci byl pochod vysokoškolských studentů který byl surově rozehán příslušníky STB.

Volby z 27. května 1946 přinesly Benešovi trpké zklamání. Národní socialisté nedokázali nahradit na venkově agrární stranu, naopak zde svými sliby radikálního rozdělování majetku získali komunisté. Stali se tak nejsilnější stranou nejen ve městech, ale i na venkově. Značně odlišný obraz skýtalo Slovensko, kde nová Demokratická

²⁰ RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*, Praha, 2002, str. 157

strana (budovaná především starými prohradními agrárníky) zvítězila před komunisty. Vytvořila se tak situace, kdy sice komunisté sami o sobě nedisponovali parlamentní většinou, ale společně se sociální demokracií v níž zápolilo levé i pravé křídlo by ji získali. Gottwald usedl do křesla premiéra a komunistická strana uplatnila ve vládě svoji převahu. Volební výsledky Beneše i demokratické strany deprimovaly. Poměry dané existencí Národní fronty přitom stranám znemožňovaly provádět jasně opoziční politiku. Beneš k tomu sám přispěl svým zdůrazňováním jednotící role Národní fronty.²¹

České (československé) dějiny 20. století jsou dosud politikem. Snaha o vědecký, pravdě se blížící výklad často narážel, zejména v minulosti, na nepřístupnost archivů či pramenů určitého druhu. V tomto ohledu se mnohé zlepšilo a přesto se zdá, jako by výkladů, jež mají s uplatněním poctivého historického řemesla málo co společného, neubývá, ba naopak. Taková zpracování jsou často poplatná stereotypům, jež nejsou konfrontovány s historickými prameny.

Při posuzování souvislostí přijetí Košického vládního programu jsou stále diskutovány i následující otázky: Byly výsledky moskevských jednání konsensem mezi představiteli politických stran zúčastněných na jednání nebo šlo v podstatě o diktát KSČ a prosazení jejího programu? Jakou úlohu ve skutečnosti sehrál prezident E. Beneš? Mohly delegace ostatních politických stran prosadit své vlastní představy o poválečném uspořádání republiky, popřípadě do jaké míry?

V oficiální historiografii před listopadem 1989 jsou výsledky jednání vydávány za určitý konsensus, dohodu mezi aktéry zmíněných jednání. Některé, dosud nezveřejněné, archivní prameny však ukazují, že jak složení vlády tak i obsah vládního programu prosadila delegace KSČ přes odpor značné části ostatních účastníků jednání především z řad národně socialistické strany. V uvedených materiálech je možno nalézt také odpověď na otázku proč se vedení KSČ podařilo prosadit vlastní návrh proti vůli jejich politických odpůrců.

Od počátku února 1945 se vedení komunistické strany pečlivě připravovalo na nastávající moskevská jednání o vládním programu a složení první poválečné vlády.

²¹ ZEMAN, Z. *Edvard Beneš : politický životopis*. Praha, 2000, str. 281 - 282

Vyplývá to i z obsahu dokumentů KSČ, které vznikly v průběhu února a na začátku března roku 1945. Mimo jiné ukazují rozdíl mezi tehdy veřejně deklarovanými a skutečnými záměry komunistické strany. Zároveň svědčí o schopnosti vedení této strany reálně hodnotit situaci a možnosti jednotlivých aktérů následujících jednání. Jedním ze zmíněných dokumentů je materiál s názvem „Dohoda o základních otázkách programu“. I když není uveden autor ani datum zpracování, lze podle určitých souvislostí a jeho obsahu soudit, že vznikl počátkem února 1945. Obsahuje celkem 9 bodů, které se měly stát předmětem následujících jednání v Moskvě.

První bod řeší problém zahraniční politiky a) linie mezinárodní, b) Sovětský svaz a ČSR. Zajímavý je bod 2. Dohoda o vnitřní politice: pětiletka. V tomto bodě je kromě úkolů rekonstrukce válkou zničených oblastí vyjádřen názor na rozsah předpokládaného znárodnění. Jednalo se o znárodnění dolů, lesů, hutí, hlavních lánů, hlavních podniků zbrojních a některých podniků těžkého průmyslu a dále o zestátnění bank, nových linií autobusových a o provedení pozemkové reformy. Následovaly body: 3. Zajištění bloku tří politických stran, 4. Dohoda o Mnichovu, 5. Dohoda o Slovensku, 6. Dohoda o systému národních výborů, 7. Dohoda o transferu - Němci a Maďaři, 8. Dohoda o postupu v tisku a 9. Dohoda o účasti ve vládě.

Dne 18. února 1945 předložil československý velvyslanec v Moskvě, sociální demokrat, Zdeněk Fierlinger Klementu Gottwaldovi rozsáhlý 21. stránkový dokument s názvem: „Hospodářský plán pro přechodnou dobu.“ Uvedený dokument obsahoval návrh řešení celého spektra problémů počínaje neodkladnou první pomocí osvobozeným územím, přes reorganizaci říční dopravy na Dunaji, Labi a Odře, až po řešení otázek fungování zemědělství a sociálního pojištění.

O přípravách vedení KSČ na moskevská jednání svědčí také obsah dokumentu „Projekt struktury a složení nové vlády“, který nese datum 23. února 1945. Jeho autorem je s největší pravděpodobností K. Gottwald. Projekt obsahoval přesné početní složení vlády, včetně personálního obsazení funkcí v nové vládě. Podle zmíněného dokumentu měla mít nová vláda 20 členů - 14 Čechů a 6 Slováků (3 KSČ, 3 ČSSD, 3 ČSNS, 2 ČSL, 3 KSS, 3 DS a 3 bezpartijní). Z toho za války působilo v Anglii 8 členů, 6 členů v SSSR a 6 členů na Slovensku. Z deseti členů londýnské emigrační vlády se počítalo s pěti. Návrh předpokládal vytvoření Národního bloku pracujícího lidu měst a venkova složeného s KSČ, ČSNS a ČSSD.

V materiálech najdeme také podrobné charakteristiky jednotlivých osob navrhovaných na ministerská křesla jak z pohledu KSČ, tak i z pohledu londýnské emigrace. Z nich je zřejmé, že Z. Fierlingera považovalo vedení KSČ v této době za komunizujícího elementa, který se vyslovoval pro spolupráci s komunisty a vůlí po sjednocení SD a KSČ. Naopak v charakteristice J. Masaryka je uvedeno že je proti komunismu ostře nepřátelsky zaujat a snaží se brzdit rozhodný příklon Československa k SSSR. J. Masaryk také káral Fierlingera za jeho oddanost SSSR. Dále je v dokumentu konstatováno, že v poslední době došlo ke změně vztahu J. Masaryka ke komunistům.

Dne 25. února 1945 předal Z. Fierlinger K. Gottwaldovi upravený návrh Hospodářského programu na přechodnou dobu ve formě vládního prohlášení. Obsah výše uvedených dokumentů využilo vedení KSČ při zpracování „Návrhu platformy nové čs. vlády“ z 10. března 1945. Tento materiál na rozdíl od „Dohody o zásadních otázkách programu“ již neobsahoval pasáže o znárodnění. V této době byli s ním již podrobně seznámeni sociální demokraté Z. Fierlinger a B. Laušman. Klíčovými osobami se pro KSČ stali ministři vnitra V. Nosek a „nestraník“ gen. L. Svoboda, ministr národní obrany

Rozhovory o vládním programu a složení první poválečné vlády probíhaly v Moskvě ve dnech 22.-29. března 1945. První schůze delegací sociálně demokratické strany, komunistické strany a strany národně socialistické se konala na československém velvyslanectví v Moskvě dne 22. března. Prezident dr. E. Beneš se na rozdíl od jednání v průběhu války rozhovorů neúčastnil ani do nich aktivně nezasahoval. Také londýnská emigrační vláda podala podle dřívějších ujednání mezi vedením KSČ a prezidentem Benešem demisi. Při jednáních o vládním programu měli komunisté určitým způsobem zjednodušenou pozici i vzhledem k tomu, že se projevila nejednota a rozdílnost zájmů v názorech představitelů ostatních politických stran na poválečné uspořádání republiky. Vzhledem k těmto skutečnostem však bylo zároveň jednání o vládním programu složité a obtížné. Delegace nekomunistických politických stran, které se účastnily jednání, nebyly a ani nemohly být vůči komunistům takovou autoritou jako prezident, popřípadě vláda v době výkonu její funkce.²²

²² ZEMAN, Z. *Edvard Beneš : politický životopis*. Praha, 2000, str. 258 - 259

Při jednáních o vládním programu využili komunisté dovedně všech faktorů působících v jejich prospěch. Opírali se především o nesporný růst autority a vlivu KSČ na základě aktivní účasti členů této strany v domácím i zahraničním odboji, o autoritu Sovětského svazu vyplývající z jeho úspěchů v boji proti fašismu a podílu na osvobození republiky. Při prosazování vlastních záměrů komunisté neustále zdůrazňovali údajnou vinu čelních představitelů nekomunistických politických stran zastoupených v londýnské vládě na přijetí mnichovského diktátu.²³

Samotný průběh a výsledky jednání ovlivnila řada vzájemně působících faktorů. Za rozhodující limitující vnější faktory můžeme považovat reálnou situaci na frontách II. světové války a rozdělení sfér vlivu mezi vítězné mocnosti. Praktický postup Rudé armády na osvobozeném území svědčil o tom, že SSSR sledoval své vlastní zájmy a to bez ohledu na výsledky dosavadních jednání s představiteli československé londýnské vlády, zakotvené ve smlouvách z 12. prosince 1943 a z 8. května 1944. Zmíněný postup byl zároveň v souladu se zájmy KSČ (omezování vlivu londýnské vlády na vývoj situace na osvobozeném území a při formování čs. vojenských jednotek v SSSR, znemožnění činnosti vládního delegáta pro osvobozená území, znemožnění činnosti velitelství pro osvobozená území v čele s gen. A. Hasalem atd.)

Nezanedbatelnou výhodou pro KSČ znamenal i fakt, že jednání o vládním programu a složení vlády probíhala v Moskvě. Tuto skutečnost si uvědomovali i vedoucí činitelé ostatních politických stran. Komunisté byli ve výhodném postavení, protože se nová vláda měla utvořit právě v Moskvě a protože se počítalo s tím, že se v Moskvě dohodne nový program. Skutečně aktivním činitelem jednání tedy byli především představitelé KSČ.

Splnění stanoveného cíle - tedy prosazení vlastních návrhů odpovídal i postup KSČ při jednáních. S předstihem seznámili komunisté s návrhy své spojence v ostatních politických stranách, především Z. Fierlingera. Dalším účastníkům jednání předložili návrhy, zejména složení vlády a personální obsazení funkcí tak, aby nemohli koordinovat svůj postup.

²³ DEJMEK J., KUKLÍK, J. *Historické kořeny a souvislosti*. Praha, 2001, s. 98 - 101

Na počátku března 1945 předala delegace SNR vedoucím činitelům politických stran, které se účastnily jednání, a prezidentu republiky „Usnesení pléna SNR ze dne 2. března“. To obsahovalo řadu požadavků, jež odporovaly dosud prezentovaným názorům prezidenta E. Beneše a londýnské emigrační vlády na postavení a úlohu Slovenska v rámci obnovené republiky.

Slovenská národní rada žádala, aby vláda a prezident republiky ještě před příchodem na Slovensko oficiálně proklamovali úplnou rovnoprávnost českého a slovenského národa v rámci jednotné Československé republiky a aby nová vláda oficiálně vyhlásila, že se neztotožňuje s vyhlášením čsl. vlády v Londýně z 30. června 1943 o jednotném československém národě. Zároveň dokument obsahoval požadavek na oficiální potvrzení postavení SNR na Slovensku vládou republiky a prezidentem. Současně SNR požadovala, aby jí na území Slovenska byly svěřeny kompetence v resortech vnitra, školství a osvěty, zásobování, zdravotnictví, průmyslu a živností, zemědělství a pozemkové reformy, veřejných prací, sociálních věcí a spravedlnosti. Následoval i požadavek ohledně tvoření slovenských národních jednotek v rámci obnovené čs. branné moci. Následná jednání o požadavcích SNR v průběhu moskevských rozhovorů patřilo k nejsložitějším a nejkritičtějším momentům celého jednání.

S určitou mírou nadsázky lze říci, že „generálkou“ na moskevská jednání v březnu 1945 se pro vedení komunistické strany staly rozhovory s prezidentem republiky E. Benešem v Moskvě 1943 při příležitosti podepsání československo-sovětské spojenecké smlouvy. Prosté srovnání obsahu jednání z prosince 1943 s obsahem komunisty předloženého konceptu vládního programu ukazuje, že do konkrétní podoby rozpracovali řešení většiny problémů, o kterých bylo při jednáních v prosinci roku 1943 dosaženo konsensu.

Praktický postoj prezidenta dr. E. Beneše k moskevským jednáním vycházel z jeho přesvědčení o nutnosti sociálních změn v osvobozené republice, z jeho přetrvávající důvěry v SSSR i z jeho iluze o možnosti a nutnosti budoucí spolupráce mezi Východem a Západem. Prezident E. Beneš se tehdy domníval, že je mírová

spolupráce obou možná a že je správná a nutná, aby stejně jako ve válce i nadále oba tyto systémy svorně spolupracovaly a navzájem se loajálně tolerovaly.²⁴

Podstatným způsobem ovlivnil postoj prezidenta k moskevským jednáním i jeho názor, že rozhodnutí o vládním programu i o dalších otázkách náleží reprezentaci politických stran, které se podílely na národněosvobozeneckém boji a následně občanům republiky ve svobodných volbách.

Ve shodě s T. Brodem se domnívám, že v pracích autorů poučnorové emigrace i v dalších publikacích, vydaných po listopadu 1989, se setkáváme s rozsáhlou kritikou prezidenta E. Beneše mimo jiné i proto, že údajně svými rozhodnutími v této době umožnil prohlubování vlivu KSČ v mocenských složkách státu, což ve svém důsledku vedlo k ovládnutí těchto složek KSČ. Domnívám se, že při prezentování uvedených názorů nebrali jejich autoři v úvahu mnohé z faktorů (vnějších i vnitřních), které podstatným způsobem ovlivňovaly a limitovaly konkrétní rozhodnutí prezidenta E. Beneše. Na rozdíl od jiných politiků si ještě v době, kdy velmoci antifašistické koalice úzce spolupracovaly na porážce fašismu, jasně uvědomoval důsledky rozdělení sfér vlivu mezi vítězné mocnosti.²⁵

Důsledky rozdělení sfér vlivu mezi vítězné mocnosti se odrazily také v míře zasahování SSSR do vývoje situace na osvobozených územích. SSSR zde považoval uplatňování svého vlivu za „svaté právo“ jednoho z vítězů nad fašismem. Skutečností zůstává, že jistou míru uplatňování vlivu SSSR na poválečný vývoj v republice akceptovali také představitelé všech nekomunistických politických stran.

Při jednáních o složení vlády považovali komunisté za jeden z důležitých úkolů zajištění svého vlivu v mocenských složkách státu. K naplnění tohoto cíle směřovalo obsazení resortů vnitra a obrany V. Noskem a gen. L. Svobodou. Původní návrh K. Gottwalda z 23. února 1945 počítal s obsazením funkce ministra vnitra Rudolfem Slánským. Zřejmě pro předpokládanou nepřijatelnost tohoto návrhu pro ostatní partnery v jednání jej samotné vedení KSČ nahradilo V. Noskem, který působil za války v Anglii.

²⁴ TÁBORSKÝ, E. *Prezident Beneš mezi východem a západem*. Praha 1993, s. 66

²⁵ BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939 – 1948*. Praha, 2002, s. 432

Již v průběhu jednání o vládním programu se projevil diametrálně rozdílný přístup KSČ a ostatních politických stran k řešení problematiky armády a bezpečnostních složek ministerstva vnitra. Vedení nekomunistických politických stran vycházelo z tradičních přístupů z období předmnichovské republiky. Tehdy patřila armáda, četnictvo a policie ke složkám, jejichž příslušníci nesměli být členy politických stran. Politické strany, kromě KSČ, do jejich činnosti nezasahovaly. Působení komunistické strany směřovalo převážně do řad příslušníků armády se zaměřením na prezenčně sloužící vojáky. V řadách důstojnického sboru armády a v ostatních ozbrojených složkách neměla KSČ v období předmnichovské republiky téměř žádný vliv. V roce 1927 přijal parlament zákon, jímž zbavil příslušníky ozbrojených sil volebního práva. Toto opatření mělo zamezit vnášení stranických sporů do armády ve snaze získat volební hlasy příslušníků ozbrojených sil. Pravomoci vůči armádě byly vyhrazeny prezidentu, vládě republiky a parlamentu.

Nevýhodná výchozí pozice nekomunistických stran vyplývala z již zmíněných okolností přijetí vládního programu, ale také z toho, že vedoucí činitelé nekomunistických politických stran podcenili možnosti vlivu ministerstva vnitra na budoucí vývoj událostí v osvobozené republice.

Vedení komunistické strany naopak věnovalo mocenským složkám státu prvořadou pozornost a již v průběhu války si postupně vytvářelo podmínky pro realizaci vlastních koncepce budování armády. Komunisté vycházeli z marxisticko-leninské teorie o nutnosti rozbití starého státního aparátu a v tomto smyslu považovali armádu a bezpečnostní složky za jeho klíčové prvky.

Konkrétně o budování armády pojednává III. kapitola vládního programu a zprostředkovaně i další části. II. - mobilizace, IV. - zahraniční politika, V. - zavedení volebního práva v armádě, VI. - tvoření slovenských národních jednotek a převzetí důstojníků bývalé slovenské armády i část vládního programu, pojednávající o potrestání kolaborantů a zrádců. Obsah zmíněné kapitoly vládního programu se nápadně shoduje s obsahem dokumentu moskevského vedení KSČ z léta 1944 s názvem „Budování armády na osvobozeném území“ který se stal základem pro zpracování této části vládního programu. Srovnáme-li oba dokumenty, zjistíme, že se liší jen velmi málo. Jejich rozdílnost vyplývá ze skutečnosti, že na základě zkušeností a analýzy situace vzniklé koncem roku 1944 a začátkem roku 1945 doplnili

autoři dokument o některá nová ustanovení. Jedná se o formování slovenských národních jednotek, budování armády podle vzoru sovětské, pomoc sovětských instruktorů v našem vojenském školství a možnost studia našich důstojníků na vojenských školách a akademiích v SSSR.

Souvislosti moskevských jednání dokresluje i jejich hodnocení v dopise moskevského vedení KSČ komunistům do Anglie z 30. března 1945. Komunisté z Moskvy v něm mimo jiné sdělují: „Jednání byla velmi rozčilující. Naše vedení mělo všechno náležitě promyšleno, program i strukturu písemně připravené, kdežto ostatní partneři neměli věci ani promyšleny, ani nic písemného nepřivezli. Sociální demokraté z Londýna přivezli zásady, schválené na jejich londýnské konferenci 18. 2. 1945.“ a dále „Delegace slovenská vystupuje všude naprosto jednotně pod hlavičkou SNR. Nejhuře v jednání si počínal jako obvykle Stránský a Majer. Teprve potom, když byli strašně zbiti, umkli a jednání pak pokračovalo rychle dopředu. Díky jednotnému postupu Slováků a pevnému stanovisku naší strany byl slovenský problém vyřešen tak, jak si to přejí Slováci a naše strana.“²⁶

Znění dokumentu schválili na závěr moskevských jednání představitelé všech politických stran, sdružených v Národní frontě a podílejících se na národně-osvobozeneckém boji proti fašismu.

Výsledky moskevských jednání se promítly v obsahu Ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. dubna 1945 o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné, ve Jmenovacím dekretu prezidenta republiky ze dne 4. dubna 1945 a v Programu nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků, přijatém na první schůzi vlády dne 5. dubna 1945. Jmenování všech ministrů prezidentem republiky bylo podmíněno jejich podpisem vládního programu na závěr moskevských jednání. Košický vládní program kladně přijala široká veřejnost, která v jeho realizaci spatřovala naději na pozitivní změny oproti bývalé předmnichovské republice.²⁷

²⁶ RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002, str. 130

²⁷ Hanzlík, F. *Košický vládní program – důležitý krok KSČ na cestě k únoru 1948*. internetový elektronický deník Britské listy [online], ze dne 1.4.2005, ISSN 1213 – 1792, Dostupný na WWW <<http://www.blisty.cz/art/22698.html>>

Přijetí vládního programu a konstituování nové vlády znamenalo výraznou změnu poměru sil ve prospěch komunistické strany. Ta poprvé od vzniku Československé republiky v roce 1918 vstoupila do vlády. Komunistické straně se podařilo obsadit klíčové pozice ve vládě buď členy této strany, nebo bezpartijními, kteří již v této době s komunisty úzce spolupracovali. Vedle členů KSČ - náměstků předsedy vlády K. Gottwalda, V. Širokého a ministrů vnitra V. Noska, informací V. Kopeckého, zemědělství J. Ďuriše, státního tajemníka v Ministerstvu zahraničí V. Clementise to byli především ministr národní obrany gen. L. Svoboda a ministr školství Z. Nejedlý. K blízkým spolupracovníkům komunistů můžeme počítat i předsedu vlády Z. Fierlingera, který s KSČ spolupracoval jako československý velvyslanec v SSSR již v průběhu války.

K charakteristickým rysům personálního složení vlády patřilo i to, že se adekvátního zastoupení nedostalo představitelům domácího odboje, především z českých zemí. Tento fakt jako by předznamenával následné opomíjení mnohých příslušníků domácího odboje při jejich zařazování do politického a veřejného života.

Vedoucí činitelé nekomunistických politických stran se i přes neúspěch v moskevských jednáních domnívali, že se jim v následujícím období při praktické realizaci vládního programu podaří dosáhnout určitých změn, které zabrání dalšímu prohlubování vlivu komunistů ve všech oblastech života společnosti. Tuto skutečnost si velmi dobře uvědomovalo i vedení KSČ. K. Gottwald k tomu na konferenci funkcionářů KSS v Košicích dne 8. dubna 1945 uvedl: „Oni jej všichni podepsali. Mysleli si, že se z toho nestřílí. My jim ale dokážeme, že když jsme je donutili, aby program podepsali, že je také donutíme, aby program prováděli.“²⁸

Již bezprostředně po jmenování nové vlády prezidentem a po přijetí vládního programu se projevíly důsledky moskevských jednání. Vedení KSČ plně využívalo

²⁸ Hanzlík, F. *Košický vládní program – důležitý krok KSČ na cestě k únoru 1948*. internetový elektronický deník Britské listy [online], ze dne 1.4.2005, ISSN 1213 – 1792, Dostupný na WWW <<http://www.blisty.cz/art/22698.html>>

svých pozic ve vládě a ostatních institucích k naplnění svých politických cílů. Ještě před ukončením války tak začal zápas o realizaci ustanovení vládního programu.

Reálný vývoj situace na osvobozeném území, jmenování nové vlády a přijetí košického vládního programu znamenalo vytvoření podmínek pro diametrální změnu mocenských poměrů i pro podstatné změny ve státní správě, v hospodářské sféře, v armádě, v bezpečnostních složkách i v ostatních oblastech života společnosti oproti předmnichovské republice. Zápas mezi hlavními politickými silami o realizaci vládního programu po osvobození ovlivnil všechny oblasti společenského života, včetně budování nové armády.

Klíčovým krokem na cestě k moci však bylo pro komunisty ovládnutí ministerstva vnitra v létě 1945. Košický vládní program překvapivě neobsahuje žádná ustanovení týkající se ministerstva vnitra. Tento fakt můžeme vnímat jako součást strategického plánu KSČ vedoucího k tomu, že si tím vytvořila „volnou ruku“ ve věcech týkajících se bezpečnosti státu. V souvislosti s projednáváním programu činnosti ministerstva vnitra se organizací bezpečnostního aparátu zabývalo jednání předsednictva vlády v Košicích dne 12. dubna 1945 a posléze jednání 4. schůze vlády dne 17. dubna.

Na návrh ministra vnitra, který schválilo předsednictvo vlády, přijala vláda Hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu. Uvedený dokument obsahoval rozhodnutí vlády o zrušení starých bezpečnostních sborů a jejich nahrazení novou strukturou bezpečnostní služby.

Na místo starého bezpečnostního aparátu měly vzniknout zcela nové složky a to:

- uniformovaný sbor Národní bezpečnostní služby (pořádková a kriminální služba)
- uniformovaný pohotovostní sbor (pluky Národní bezpečnosti)
- neuniformovaný sbor Národní bezpečnostní služby (státní bezpečnost včetně vnitřního a zahraničního politického zpravodajství)
- zvláštní bezpečnostní služba (ochrana prezidenta, členů vlády, úřadů atd.)

Usnesení vlády zároveň předpokládalo, že při výstavbě nových bezpečnostních složek budou přednostně využíváni příslušníci 1. československého armádního sboru v SSSR a účastníci domácího odboje.²⁹

Dne 15. května 1945 oficiálně převzal V. Nosek resort vnitra. Navíc se stal předsedou vládní personální komise, která projednávala obsazení důležitých míst v jednotlivých ministerstvech. Cesta k úplnému ovládnutí ministerstva vnitra se tak komunistické straně otevřela dokořán. Význam ministerstva vnitra pro další vývoj v Československu zvýrazňoval i fakt, že mu podléhaly základní články moci v republice – národní výbory. V době, kdy v republice vrcholily oslavy osvobození od německých okupantů tak již bylo z hlediska dalšího vývoje osvobozené republiky o mnohém rozhodnuto.

²⁹ HANZLÍK, F. *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*. Praha, 1997, str. 102

4. Únor 1948 jako výsledek historického vývoje předválečného i poválečného Československa

Zaměříme-li se na politiku československých komunistů v letech 1945-1948, vyvstává otázka, proč se tato strana nepokusila převzít moc hned po osvobození, tedy v květnu 1945. Mohlo by se zdát, že v tuto dobu byly podmínky k tomuto kroku více než příznivé. A to hned z několika důvodů:

- přítomnost sovětských vojsk vítaných jako osvoboditelé
- komunistická strana vycházející z odboje jako velká národní strana a jediná strukturovaná síla schopná usměřňovat touhy po změně, které v té době pociťovaly široké vrstvy československé společnosti.

Odpověď je vcelku jednoduchá, tehdejší mezinárodní situace vyžadovala jinou politiku. Kdyby se totiž o převzetí moci KSČ pokusila v této době, vedlo by to přinejmenším ke zhoršení vztahů mezi spojenci. Jak uvádí ve své knize J. Rupnik: *...do roku 1947 odpovídala dohodě Východu a Západu linie „lidových demokracií“*³⁰

4.1. Přechodné období let 1946 – 1947 v ČSR

Léta 1946 a 1947 se zapsala do českých dějin jako doba přechodná, kdy se bojovalo o novou tvářnost našeho poválečného uspořádání. Jako jediná evropská země jsme dostali možnost rozhodovat o sobě co nejvíce sami. 26.5.1946 proběhly první poválečné volby. Předcházela jim mohutná předvolební kampaň. V jejím rámci komunisté na venkově obdarovávali zemědělce půdou, zdarma jim spravovali stroje; městské obyvatelstvo si chtěli získat tím, že se hlásili k tradici Tomáše Masaryka. Oslavovali osobnost prezidenta Beneše.

Prvním velkým měřením sil mezi komunisty a jejich odpůrci byla předvolební kampaň a plně demokratické parlamentní volby v květnu 1946. Bylo to v době, kdy už mnozí občané nabyli určité vlastní zkušenosti s novou politikou, kdy už poznali nový charakter lidově demokratického státu, a kdy také poznali, kdo se proti tomuto vývoji staví a kdo ho brzdí. Komunistická strana za rozhodující nástroj své agitace považovala

³⁰ RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Praha. 2002, s. 185

rozsáhlý program výstavby republiky. Ústřední heslo KSČ - Republice více práce, to je naše agitace - samo o sobě vyjadřovalo něco nového, s čím se pracující v předvolebních kampaních dosud nesetkali. Po porážce fašismu, tedy krajní pravice, nastal i v Československu všeobecný posun doleva. Již v březnu 1946 měla KSČ milion členů. Důležité byly i její pozice v masových organizacích. Výsledkem pak bylo volební vítězství, kdy komunisté získali celostátně 38 procent hlasů, v českých zemích dokonce 40%. Podle parlamentních zvyklostí Československé republiky se stal předsedou vlády reprezentant nejsilnější politické strany - předseda KSČ Klement Gottwald.

KSČ ve volbách získala 40 % mandátů, národní socialisté 23 %, lidovci 20 % a sociální demokraté asi 16%. Na Slovensku zvítězila se 62 % demokratická strana, komunisté na čele s Husákem získali asi 30 %. Německé obyvatelstvo, které zde ještě bylo, volit nesmělo. Gottwald druhý den odjel na Hradčany a žádal u prezidenta Beneše funkci ministerského předsedy. 2.7.1946 ho Beneš ministerským předsedou jmenoval, vláda je sestavena podle parity (rovnosti) volebních hlasů. Ministrem obrany zůstal L.Svoboda, ministrem zahraničí Jan Masaryk, prvním místopředsedou se stal Petr Zenkl. 8.7.1946 přednese Gottwald vládní prohlášení, které se hlásí k demokracii v zemi. Současně nastoluje principy socializace země (ještě ne principy socialismu).

K 1.1.1947 je vyhlášen dvouletý plán hospodářské obnovy (byl nástrojem KSČ). K 1.5.1947 je vyhlášen hradecký program v zemědělství – proces znárodnování. Existovala i spolupráce mezi KSČ a demokratickými stranami. V listopadu 1946 se všechny strany zúčastnily oslavy Gottwaldových 50. narozenin. Převahu v politice ale měla KSČ, zatím ještě spolupracovala s ostatními stranami národní fronty.³¹

Situace v zemi nebyla dobrá už ve druhé polovině roku 1947. Úroda byla mizerná (byla o 40% nižší než v letech 1934/38!). Snížení potravinových dávek dolehlo nejvíce na sociálně nejslabší. Došlo k četným projevům nespokojenosti, k demonstracím a k manifestacím. Takřka všechny byly namířeny proti politice KSČ. Ta, jakoby předpokládala podobný vývoj, už delší dobu upevňovala své pozice a svůj vliv v policejních útvech a v armádě. Držela se scénáře, dosazovat na velitelská místa v těchto složkách „své lidi“, tedy lidi, soudruhy oddané spíše jí, než státu a prezidentovi. K tomu zde byly dobré předpoklady, protože jak již bylo řečeno, ministr

³¹ MOULIS, V.. Podivné spojení, k československo-sovětským politickým a hospodářským vztahům mezi dubnem 1945 a únorem 1948. Praha, 1997, str. 76 - 77

vnitru byl komunist a ministr národní obrany (gen. L. Svoboda) byl sympatizantem této strany. Toto se dělo zcela legálním způsobem, na podkladě schváleného Košického vládního programu.

Vyvrcholily také retribuční procesy. Ve vztahu k Němcům byl největším proces s K. H. Frankem, 22.5.1946 je odsouzen a popraven. Odsouzeni byli i další členové gestapa v Kladně Wiesman, v Klatovech Winkelhofer. Domácí kolaboranti a zrádci, na jaře 1946 byla souzena protektorátní vláda (nikdo z nich nedostal trest smrti); novináři Klichtálek, Novák a další. Na jaře 1947 proběhl proces s Tisem, bývalým prezidentem Slovenského štátu. Byl odsouzen k trestu smrti za odsun Židů a za utlačování slovenských povstalců. Vedl se sice spor o rozsudku, ale 18.4.1947 byl popraven.³²

Přelom vývoje let 1946 – 1947 tvoří problémy kolem Marshallova plánu. V červnu 1947 česká vláda schválila jeho přijetí, ale na počátku července 1947 si Stalin pozval do Moskvy přední představitele našeho státu a naši účast na Marshallově plánu zakáže. Po jednání ve Sklářské Porubě a po vytvoření Informbyra je vnesen rozpor i do české společnosti.

Již v průběhu roku 1947 mizela ochota komunistů k jakýmkoli kompromisům, neshody ve vládě se odehrávaly na pokraji vládní krize. Komunisté nastoupili cestu revolučních přeměn, hledali cestu jak se od podzimu 1947 zmocnit vlády v zemi. Věděli, že to bude těžké. Chtěli to udělat parlamentní formou, a tak se i nakonec stalo, ale rozeběhli i mimoparlamentní aktivity. Údajně odhalili ve slovenském zboru odpůrce lidově-demokratického zřízení, Husák je okamžitě propustil z tohoto úřadu. Využili také boj s Benderovci.

Demokratické síly stály před problémem, jak se komunistům bránit. Nakonec vrhli svou pozornost na sociálně-demokratickou stranu. Docílili toho, že na sjezdu v listopadu 1947 byl Fierlinger odvolán z funkce předsedy strany a místo něj byl zvolen Bohumil Laušman. Země ale na přelomu let 1947/48 dále špěla ke svému osudovému rozhodnutí.

³² HANZLÍK, F. *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*. Praha, 1997, str. 54

4.2. Únor 1948

Únor s velkým Ú, osudové události, v jejichž výkladu se mnozí tak liší. Liší se generační zkušeností, přístupem a hodnotovými východisky. I po 60. letech vyvolává Únor silné emoce komplikující objektivní historickou analýzu. V krajních polohách je to pro jedny uctívaný symbol vítězství, pro druhé zdroj absolutního zla a brána do totality. Realita se ale nekryje s tak krajními interpretacemi. Únor je spíše výslednicí objektivních a současně rozporných historických trendů, důsledek poválečného dělení sfér vlivu velmocí v Evropě a současně také odraz dobové politické kultury a potenciálu jednotlivých politických sil. Čeští komunisté měli po roce 1945 největší podporu obyvatelstva v celé Evropě. Mnozí si s nimi spojovali naději na sociální spravedlnost, když ostatní zklamali. Idealizaci odkazu Masarykovy republiky bránil zážitek velké krize z 30. let. A živý byl také pocit zrady z Mnichova 1938.

Významný vliv mělo vítězství SSSR v II. světové válce nad nenáviděným německým fašismem. Bezprostředně po válce ještě vítězné mocnosti protihitlerovské koalice spolupracovaly. Čeští a slovenští komunisté také v té době ještě mluvili o československé cestě k sociálně spravedlivé společnosti. Naše republika mohla představovat skutečný spojník mezi Východem a Západem. Znárodňování klíčových podniků probíhalo nejen ve východní části Evropy osvobozené Rudou armádou. Francouzští a také italští komunisté byli ve vládách v období 1945-1947. A znárodňovací vlna pokračovala i po jejich odchodu z vlád. Myšlenka na socialismus byla tehdy běžná. Komunisté ale nebyli sami, kdo mluvil o socialismu. Druhá nejsilnější strana byla Národně socialistická strana (později ČSS), která před sebe stavěla také socializační cíle. Staronový prezident Československa Edvard Beneš mluvil o „demokracii socializující“. V roce 1947 vytvářel státní sektor tvořený národními podniky polovinu ekonomického výkonu Československa.³³

Další vývoj ve světě i v Evropě byl ale stále složitější a vztahy mezi Západem a Východem získávaly stále více konfrontační podobu. A tato geopolitická konfrontace stále více přerůstala socialistický ideál. V září 1947 vzniká Informbyro jako nástroj mezinárodní koordinace politického vývoje v celém sovětském bloku. A sama KSČ přes počáteční výhrady stále více ztotožňovala socialismus se systémem vybudovaným

³³ DVOŘÁK, M. *Prameny našich dějin 1918-1989*. Moravská Třebová, 1992, str. 56

za Stalina v SSSR. S Únorem bývá často spojována otázka jeho legality a zda znamenal automatické ustanovení mocenského monopolu KSČ. Je rozdíl mezi revolucí a mocenským pučem. I mnozí odpůrci KSČ uznávají, že Gottwald využil v roce 1948 k uchopení moci ústavní procedury a že Únor nebyl na rozdíl od jiných revolucí krvavý. Lze citovat např. Pavla Tigrida: „Únorový puč nebyl žádný puč. To bylo, jak říkají komunisté vcelku správně, legální převzetí moci speciálními prostředky.“ (viz. Právo, 28.11. 1997) Ony speciální prostředky jsou dnes nejčastěji rozebíraným aspektem únorových událostí. Ano, byl to otevřený mocenský střet skupin, které měly různé představy o dalším vývoji. A takové střety nebývají čítankově idylické. Nebyl jím ostatně ani samet roku 1989, který někteří zjednodušují na jakýsi Antiúnor. O speciální kroky usilovali nejen komunisté, ale ti se ukázali být připravenější, schopní lépe organizovat a mobilizovat. Pochopitelný byl i spor o reorganizaci Sboru národní bezpečnosti. Silové resorty mají v mocenských konfliktech významnou úlohu. A v resortu vnitra i obrany postupně posilovali komunisté.

Mezi významné kritické poučení z fungování minulého režimu určitě patří téma politické plurality. K analýze Února patří téma, jak pracovaly mimořádné orgány té doby, Akční výbory mající měnit strukturu Národní fronty. Osudy lidí jako lidovec páter Jaroslav Plojhar, socialista Bohuslav Kučera či sociální demokrat Zdeněk Fierlinger nemohou být tabu. Myšlenka Národní fronty, která měla kořeny v úspěších lidové fronty proti fašismu, byla součástí původního konceptu československé pluralitní cesty k socialismu. Volby zglajšaltované kandidátky v květnu 1948 ji však odklonily na jinou cestu. Je tu i memento slučovacího sjezdu KSČ a ČSSD, který proběhl ještě v roce 1948 a který působí ve vztazích mezi některými sociálními demokraty a komunisty dodnes.³⁴

Kritizuje-li se dnes komunistické hnutí, je všechno dovoleno, všechno se může tvrdit a nic netřeba prokazovat. Říkají tomu přehodnocení či vyrovnání se s minulostí, což samo o sobě představuje účelový nesmysl. S minulostí se nemůžeme vyrovnat, nemůžeme ji ani profackovat, ani se s ní pomilovat, historie se dá jenom poznávat.

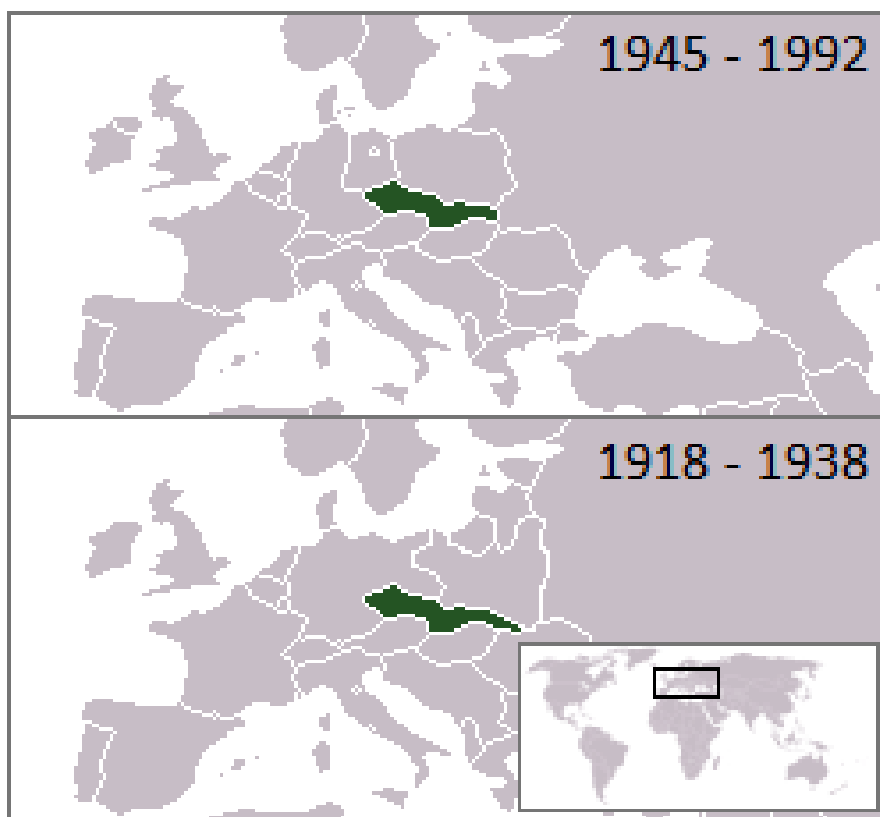
Jistě, historie každého hnutí je citlivou politickou záležitostí, která se často stává oblastí střetávání ideových zájmů různých společenských sil. Dějiny však nelze

³⁴ZINK, L. *Únor*. Praha, 1993, str. 111

moralizovat, je nemoudré stěžovat si na ty či ony formy průběhu, hodnotit je z hlediska viny, hříchu a pokání za to, k čemu došlo, či co se neuskutečnilo. Proto by měly být posuzovány objektivně a spravedlivě, ne podle not těch, kdož jsou zrovna u moci a jejichž zásluhou je historie opět poněkud jiná, než ve skutečnosti byla. Žádné falšování historie nezmění nic na tom, že KSČ se zrodila z nejlepších tradic československého dělnického hnutí, že si vydobyla pevné místo na československé politické scéně, a že ji nelze vydělit z národní historie

Na 22. února 1948 svolaly odbory, ovládané Komunistickou stranou Československa, do Prahy sjezd závodních rad. Předmětem rozhodujícího střetnutí se staly poměry v Bezpečnosti, kdy na požadavky nekomunistických stran na zahájení vyšetřování případů s politickým pozadím odpověděl ministr vnitra , komunist V. Nosek, přesuny ve velitelském sboru Bezpečnosti. 13. února vláda rozhodla, aby realizace ministrových rozkazů byla zastavena, avšak Nosek se odmítl nařízení podřídit.

Mapa č. 1. Vývoj územního uspořádání v letech 1918 - 1992

5. Závěr

Jaké tedy plyne historické poučení z aplikace košického vládního programu a z poválečného vývoje do roku 1948 a následně z únorových událostí?

Komunistická strana Československa po desetiletí odvozovala svoji vládu jako legální výsledek projevu vůle lidu Československa v parlamentních volbách roku 1946. Řada občanů Československé republiky po II. Světové válce nechtěla, aby se vrátily poměry, které ve třicátých letech strhly republiku do bídy a pak do otroctví. Proto přijali občanskou víru mnoha velkých změn uskutečněných v Sovětském svazu a aktivní úlohu komunistické strany ve druhé světové válce, čímž se také plně ztotožnili s její aktivní účastí v poválečném vývoji. Většinu národa získala strategie komunistické strany a její nekrvavé vítězství v únoru 1948 a protože zakotvila český národ ve studené válce po boku země slibující zaručit větší sociální jistoty, než jaké předvedl kapitalismus i účinnější ochranu, než jakou nám vzdor slibům a smlouvám poskytly za Mnichova západní demokracie

Všem těmto skutečnostem však předcházela celá řada mezinárodně politických skutečností, které zásadně ovlivnily poválečný vývoj v Československu. Jednalo se především o výsledky Postupimské konference, která rozdělila Evropu na západní a východní s rozdělením sfér vlivu nad východní Evropou a rozdělení samotného Německa na čtyři okupační zóny. Takto se zcela změnila politická mapa světa, kde na jedné straně byly USA a na druhé straně SSSR. Samotným vítězstvím Sovětského svazu nad fašismem vrostla prestiž komunistických stran jak v Itálii, tak ve Francii a zcela razantně posílil vliv levicových sil v Evropě.

Osvobození od nacismu se u nás překrývalo časově i věcně s prvními kroky vedoucími k „nové totalitě“. Když na počátku roku 1945 sovětská vojska převzala kontrolu nad východním Slovenskem, vyhlásila na tomto území svůj program první československá vláda vytvořená ještě v emigraci. Tento program navázal na ideu Dr. Edvarda Beneše uskutečnit hned po válce revoluční opatření v tom smyslu, že nová republika bude zbavena Němců, Maďarů, nežádoucích politických stran, velkých vlastníků a kolaborantů s nacisty. Takovýto nesouřadný seznam, kdy někdo je vinen kolaborací, někdo tím, že se narodil jako příslušník jiného etnika, takový seznam mohla skutečně vytvořit jen revoluce. A program první československé vlády skutečně

revoluční byl. I z hlediska mezinárodní politiky – československá zahraniční politika se jím přikláněla k politice Sovětského svazu.

Přestože byl osud Československa v letech předválečných i poválečných možná příliš ovlivněn oběma válkami a přeskupením sil v mezinárodním měřítku, je fakt, že k jeho začlenění do sovětské sféry vlivu, svým způsobem i dobrovolně, přivolil prezident Dr. E. Beneš spolu s exilovou vládou. Dvou cílů, které prezident s komunisty sdílel, se dalo dosáhnout jen pod záštitou Sovětského svazu. Jedním z cílů bylo obnovení Československa v předmnichovských hranicích a druhým pak tzv. konečné řešení problému menšin na území státu. Takto zformulovaný český národní zájem, který po osvobození schvalovala většina Čechů, vyžadoval přednostní svazky právě se Sovětským svazem. Možná až příliš pozdě se ukázalo, že toto rozhodnutí bylo na úkor občanských a politických svobod. Ovšem znovu musím podotknout, že takto formulovaný český národní zájem, sdílela koncem války velká většina Čechů i účastníků slovenského odboje.

Klíčovým bodem Košického vládního programu na cestě k únoru 1948, byl bod hovořící o budování armády po vzoru Sovětského svazu. Realizace vojenské části tohoto programu umožňovala postupné prohlubování vlivu Komunistické strany Československa v armádě. V konečném důsledku se jí touto strategií podařilo do února 1948 obsadit v armádě všechny důležité, dá se říci, klíčové pozice. Ve stejné linii se neslo i prosazování dalších změn, které vedlo k vyloučení i jen jakékoliv možnosti použití armády ve prospěch demokratických sil při řešení politické krize. Stěžejním krokem na cestě k moci však bylo pro komunisty ovládnutí ministerstva vnitra v létě roku 1945, kdy tento resort oficiálně převzal dne 15. května Václav Nosek. Ten se navíc stal předsedou vládní personální komise, jejíž náplní bylo projednávat obsazení důležitých (strategických) míst v jednotlivých ministerstvech. Je možná trochu zvláštní, že Košický vládní program paradoxně neobsahuje žádná ustanovení týkající se ministerstva vnitra. Zdá se, že této mezery, KSČ dovedně využila ve svůj prospěch, že si důležitosti právě této instituce byla, narozdíl od ostatních stran, velmi dobře vědoma.

Jak ve své knize „Dějiny komunistické strany Československa“ uvádí J. Rupnik „...*elegantní a pokojné uchopení moci komunistickou stranou bylo možné jen proto,*

že KSČ fakticky ovládla všechny základní parametry situace už v roce 1945.“³⁵

Z uvedeného jasně vyplývá, že výsledný proces vedoucí k Únoru 1948 je podmíněn třemi navzájem se doplňujícími faktory:

1. geopolitickou situací Československa, čili jeho začleněním do sféry vlivu Sovětského svazu, které jak nekomunističtí politikové tak západní mocnosti nezpochybňovali
2. ovládnutím státního aparátu, zejména jeho represivních složek (armáda, policie), komunistickou stranou
3. řízenou mobilizací dělníků, kterou komunisté použili jako prostředek nátlaku na politický systém

Opět se dostáváme k tomu, že ač únorové události byly nepochybně výslednicí výše uvedených faktorů, nešlo o akt, který by byl důsledkem pouze poválečné situace. Československo bylo od svého vzniku křížovatkou mezi Východem a Západem. Důkazem toho je, že se jeho zakladatelé za I. světové války snažili existenci státu prosadit s pomocí západních mocností a pod jejich ochranou. V této době se Československo hlásilo, jak v zahraniční politice tak ve svém státoprávním uspořádání, k západní orientaci. Tato cesta však byla krutě, a na nějakou dobu nezvratně, narušena mnichovskou dohodou. Další vývoj, tzv. Benešova éra, byl právě poznamenán hrozbou nacistického Německa. A tak se zdá celkem přirozené, že se československá zahraniční politika začala postupně přesouvat a orientovat směrem na východ.

Zlom každé revoluce v dějinách, když její vůdci zradí původní ideály, zasévá deziluzi a cynismus. Ale zástupy těch, kdo vstoupily do strany v područí ideálu sociální spravedlivosti žily s pocitem studu, který zavazoval k nápravě. Proto také došlo v šedesátých letech k určitému uvolnění napjaté situace ve státě. Již v této době se nesla ovzduším myšlenka o provedení vzájemné kontroly státních, stranických a ostatních společenských institucí, aby v budoucnosti nemohl jeden člověk a nebo nějaká skupina lidí „dělat z národa berany“ (či „ovce“?). Ale ani další várka budoucích cyniků neopravňuje dnešní kritiky procesu zvaný obrodný tvrdit, že to byl pouhý boj o koryta. Byl to zásadní svár mezi členy komunistické strany, kteří chtěli uchvácenou moc podržet, a těmi kdo ji chtěli vrátit celé společnosti, aby se na ní začala svéprávně

³⁵RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Praha, 2002, s. 248

podílet. I vůdčí osobnosti mezi nekomunisty chápali, že tomu musí předcházet systémové změny, které proběhnou jen tehdy, nevzbudí-li vývoj předčasně nevoli Kremlu.

Důsledky Košického vládního programu změnily nejen geopolitickou situaci v Evropě, ale i její bezpečnostní charakter. V první polovině 50. let, začala „zuřit“ tzv. studená válka, která v podstatě jen nahrazovala právě skončený otevřený válečný konflikt. V tomto boji proti sobě stály dva absolutně odlišné politické režimy, dvě absolutně odlišné supervelmoci – USA a SSSR.

Viníkem za takto vzniklou situaci byl Stalinův Sovětský svaz. V únoru 1948 vnutil Československu komunistický režim, dotvořil sovětský blok hlavně v Asii, kde se zaměřil zejména na východoasijské lidnaté země. Na podzim 1949 se komunistický režim ujal moci v Číně pod vedením Mao Ce-Tunga. Korea se od 38. rovnoběžky na sever stala komunistickou, Vietnam se stal komunistickým od 17. rovnoběžky na sever.

Sověti neuspěli v Indonésii vedené prezidentem Achmedem Sukarnem, neuspěli ani v Indii – Néhrú s Gándhím tam zavedli režim rodových svazků. Neuspěli ani v rámci formujícího se Izraele, který vznikl na podzim 1949 z usnesení Rady bezpečnosti z roku 1947. Na podzim 1949 Sověti vyhlásují, že rozpoznali tajemství atomové bomby.

Začíná se formovat nová bezpečnostní koncepce na jedné i na druhé straně těchto dvou nesmiřitelných táborů. Západní demokratické země na tuto situaci reagovali tím, že začali kolem SSSR budovat systém obranných paktů. Dne 4.4.1949 byl za podpory USA vytvořen Severoatlantický pakt. Bezprostřední příčinou tohoto paktu byl únor 1948 v Československu a smrt Jana Masaryka. V té chvíli pochopili, že na Stalina platí pouze odstrašující síla. Dalším paktem byl CENTO = Bagdadský obranný pakt se sídlem v Bagdadu a SEATO – Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii.

Přesně na to SSSR čekal a rozhodl se ve dnech 11. – 14.5.1955 založit vlastní vojenské uskupení, Varšavskou smlouvu.

V Evropě ale v 1. pol. 50. let v rámci studené války začal probíhat i integrační proces. Začal v r. 1951 Římskými protokoly. Ve své první etapě vyvrcholil založením

EHS = Evropské hospodářské společenství a ANSUS – organizace menších evropských států. Zlomovým rokem v integračním procesu je r. 1954, kdy byla do integračního procesu včleněna SRN pod vedením Konráda Adenauera.

Studená válka končí v r.1955, kdy po skončení bojů v Indočíně se koná v Ženevě konference na nejvyšší úrovni světových státníků za účasti Chruščova. SSSR se slavnostně zaváže, že se v mezinárodních vztazích zříká užití síly. Pro lidstvo tak svítla nová větší naděje poprvé od konce druhé světové války.

50. léta v Československu nesla také stopy studené války, stejně jako celá tato epocha v Evropě a ve světě. Navíc se zde promítala některá specifika národní. Obecně můžeme 50. léta nazvat časem sovětizace. Mocenský start sovětizace byl již v únorových událostech r. 1948; ideově odvisí od 9. sjezdu KSČ v květnu 1949 – na sjezdu vystoupili Gottwald, Slánský, Kopecký. Přednesli generální linii výstavby socialismu u nás.

Avšak slibovaný komunistický ráj se nedostavoval. Rozčarování vzrůstalo. KSČ musela čelit novým a netušeným komplikacím. Ukázalo se, že ačkoli má v ruce moc, ve skutečnosti je neschopná. Studená válka sehrávala svou roli. Napětí v mezinárodních vztazích zvyšovalo neklid i na domácí půdě. KSČ začala všude hledat nepřítele. A protože jí byl ve všem vzorem Sovětský svaz, začala ho podle jeho příkladu hledat i ve vlastních řadách. Nepřátelé a odpůrci z kruhů nekomunistických byli nadále pronásledováni, ale nyní se odhalovali škůdci i na nejvyšších stranických postech. Gottwald, který sice byl učenlivým Stalinovým žákem, ale současně se Stalina obával, cítil potřebu si v jeho očích zpevnit svou pozici a posílit jeho důvěru v sebe. Začalo se odehrávat to, co se v mafiánských kruzích vyskytuje často. Jeden gang začne likvidovat gang druhý. Mocenský boj uvnitř KSČ měl na obou stranách stejně vášnivé stoupence komunistické ideologie, jimž nezřízeně zachutnala moc. Všichni ve jménu komunistické strany porušovali zákonnost a občanská práva. Na obou stranách byli tací, kteří pohrdali humanitními ideály, kdežto jiní jako skuteční zločinci měli na rukou krev nevinných obětí. Jenomže Gottwaldovo křídlo bylo silnější a mocnější, a tak se ve dnech 20. – 27. listopadu 1952 uskutečnil proces s „vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským“. Tento generální tajemník KSČ, a v budoucnu možná soupeř Gottwaldův, sám ve jménu komunistické ideologie rozpoutával komunistický teror a patřil mezi stavební opory KSČ. Nyní se podle předem připraveného scénáře

doznával, že je „buržoazně nacionalistickým zrádcem“ a nepřítelem socialismu v Československu. K témuž se doznávali i další přední funkcionáři KSČ. Senát státního soudu za předsednictví dr. Jaroslava Nováka a za účasti generálního prokurátora dr. Josefa Urválka nad nimi vynesl nejvyšší tresty.

KSČ se „očistila“ a s „obnovenou silou“ pokračovala v budovatelském díle, které však ve svých důsledcích přinášelo devastaci materiální i devastaci mravní.³⁶

Ještě jedno bych ráda podotkla. Tato práce nemá být kritikou ani minulého režimu, ani Únorových událostí, nemá být v podstatě kritikou vůbec. Měla by možná jen poukázat na fakt, že jakákoli forma extremismu v žádném případě nemůže vést k demokracii, ať již v politice, či například v náboženství. Každá forma extremismu s sebou přináší určitý druh násilí a represe.

Píšu o době, kdy jeden extremismus, vystřídal extremismus druhý. Podobně jako nacismus, respektive jeho tvůrci a stoupenci, využil politické a ekonomické situace třicátých let aby se dostal k moci, tak stejně socialismus využil poválečné situace v roce 1945. Ve třicátých letech to byla bída a jakési sociální vakuum, kdy lidé po hrůzách I. světové války neměli v co a čemu věřit, které vyneslo Hitlera na vrchol jeho moci. V roce 1945, tedy po skončení II. světové války, to naopak byla euforie z konce válečného běsnění a víra ve skutečně lepší zítřky, ať to zní jakkoli zprofanovaně, které vyneslo na vrchol moci tehdejší KSČ.

Jak k tomu na Hradě při slavnostním shromáždění k 60. výročí února podotkla paní Naděžda Kavalírová, předsedkyně Konfederace politických vězňů: *"Neumím pochopit, že v této zemi, která byla tolik sužovaná nacismem, mohlo tolik lidí dát hlas komunistům, jako by jejich hlásání o spáse světa byla pravda. Vždyť je to všechno krutá lež."* Prezident Václav Klaus u této příležitosti řekl: *„Přežívá názor, že zrod komunismu byl něco jako přírodní pohroma, která se stala, kterou nikdo nezavinil, a jestli ji někdo zavinil, pak to byl Stalin a imperialistické ambice Sovětského svazu za aktivní pomoci našich tehdejších komunistů. Pro izolovaného jednotlivce a zejména pro vnějšího povrchního pozorovatele to možná tak vypadat může. Národ jako celek z toho ale tak snadno vyjít nemůže.“* (Právo, článek z 26.2.2008).

³⁶ DVOŘÁKOVÁ Z. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč, 2000, str. 195 - 196

Souvislostmi, které zapříčinily převrat v roce 1948 se zabývají politologové a historici již řadu let. Profesor Mojmír Povolný ze Spojených států, který byl přímým účastníkem únorového převratu a v roce 1948 odešel do exilu, vidí příčiny poválečného vývoje a komunistického převratu v Československu takto:

"Já vidím ten klíč v Mnichově. Já se domnívám, že pravděpodobně dosud není vědomí toho, do jaké míry té mladé republice a mladému politickému československému národu Mnichov podtrhl nohy. Pět šest let protektorátu se hluboce zaznamenalo nechci říct do povahy národa, ale do toho, jak se lidé byli ochotni postavit proti vlnám, které mohou národ zasáhnout." (Právo 26.2.2008)

Možná bychom stále neměli dávat vinu pouze politickým režimům, ale měli bychom si uvědomit, že jen člověk dokáže udělat i z dobré myšlenky špatnou realizací nedobrou věc. Nemyslím si, že vynálezce dynamitu předpokládal, že se jím jednou budou lidé vraždit.

Seznam použité literatury

Literární zdroje

1. BROD, T. *Osudný omyl Edvarda Beneše 1939 – 1948*. Praha: ACADEMIA 2002, 700 s., ISBN 80-200-0971-X
2. DEJMEK, J, KUKLÍK, J. *Historické kořeny a souvislosti*. Praha: 2001, 268 s., ISBN 80-7286-001-1
3. DVOŘÁK, M. *Prameny našich dějin 1918-1989*. Moravská Třebová: nakladatelství Diatext 1992, 120 s.
4. DVOŘÁKOVÁ Z. *Smrt pro tři ministry*. Třebíč: 2000, 192 s., ISBN 80-7268-049-8
5. DVOŘÁKOVÁ, Z. *Politikové na útěku*. Praha: 2004, 247 s., ISBN 80-86328-39-2
6. FEIRABEND, K. L. *Politické vzpomínky I-III*. Brno: 1994 – 1996, 475 s., ISBN 80-7108-071-3
7. HANZLÍK F. *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945-1948*. Praha: nakladatelství Ministerstvo obrany ČR-AVIS 2006, 399 s., ISBN 80-7278-356-4
8. HANZLÍK, F. *Soumrak demokracie: Reicinovo obranné zpravodajství na cestě KSČ k moci*. Vizovice: nakladatelství Lípa 2000, 207 s., ISBN 80-86093-43-3
9. HANZLÍK, F. *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*. Praha: nakladatelství PREWON s.r.o. 1997, 255 s.
10. JAKSCH, W. *Cesta Evropy do Postupimi: vina a osud v podunajském prostoru*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku 2000, 417 s., ISBN 80-85846-14-4
11. KAPLAN, K. *Nekrvavá revoluce*. Praha: 1993, 447 s., ISBN 80-204-0145-8
12. KAPLAN, K. *Pravda o Československu v letech 1945 – 1948*. Praha: 1990, 254 s., ISBN 80-7038-193-0
13. KRÁL, V. *Cestou k únoru. Dokumenty*. Praha: nakladatelství Svobodné slovo 1963, 432 s.
14. KŘEN, J. *Bílá místa v našich dějinách*. Praha: nakladatelství Lidové noviny 1990, 107 s., ISBN 80-7106-003-8
15. MACHÁČEK, P. *Cesta Čechů a Němců ke dnešku*. Praha: nakladatelství Aventinum 2002, 151 s., ISBN 80-7151-199-4
16. MANDLER, E.. *Benešovy dekrety : proč vznikaly a co jsou*. Praha: 2002, 126 s., ISBN 80-7277-139-6

17. MOULIS, V. *Podivné spojenectví, k československo-sovětským politickým a hospodářským vztahům mezi dubnem 1945 a únorem 1948*. Praha: 1997, 111 s., IBSN 80-7184-245-1
18. MÖLLER, H. *Aussiedlung der Sudetendeutschen aus der Tschechoslowakei nach dem Zweiten Weltkrieg : odsun 1945 – 1948*, Liberec: 1948, 323 s.
19. NĚMEČEK, J. *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. Praha: nakladatelství Littera Bohemica 2002, 152 s., IBSN 80-85916-21-5
20. PERNES, J. *Československo 1946 – 1992*. Praha: nakladatelství Albatros 1997, 63 s., IBSN 80-00-00531-X
21. PEROUTKA, F. *Byl Edvard Beneš vinen?* Praha: nakladatelství H&H 1993, 27 s. , IBSN 80-85467-98-4
22. RIPKA, H. *Únorová tragédie: Svědectví přímého účastníka*. Brno: nakladatelství Atlantis 1995, 302 s. , IBSN 80-7108-098-5
23. RUPNIK, J. *Dějiny Komunistické strany Československa od počátků do převzetí moci*. Praha: 2002, 286 s., IBSN 80-200-0957-4
24. SMUTNÝ, J. *Svědectví prezidenta kancléře*. Praha: nakladatelství Mladá fronta 1996, 339 s. IBSN 80-204-0567-4
25. STANĚK, T. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: nakladatelství Academia 1991, 536 s., IBSN 80-200-0328-2
26. TÁBORSKÝ, E. *Prezident Beneš mezi západem a východem*. Praha: 1993, 327 s., IBSN 0-63381-157-4
27. VEBER, V. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: nakladatelství Lidové noviny 2008, 462 s., IBSN 80-7106-941-6
28. ZEMAN, Z. *Edvard Beneš: politický životopis*. Praha: nakladatelství Mladá fronta 2000, 342s. IBSN 80-204-0770-7
29. ZINK, L. *Únor*. Praha: nakladatelství Naše vojsko 1993, 209 s. IBSN 80-205-0236-4
30. ŽÁK, J. *Na úsvitě nové doby*. Praha: 1993, 207 s., IBSN 80-901270-1-0

Elektronické zdroje

1. Hanzlík, F. *Košický vládní program – důležitý krok KSČ na cestě k únoru 1948.*

internetový elektronický deník Britské listy [online], ze dne 1.4.2005,

ISSN 1213 – 1792, Dostupný na WWW < <http://www.blisty.cz/art/22698.html> >

2. *Košický vládní program – Dokumenty doby*, [online].

Dostupný na WWW <http://www.svedomi.cz/dokdoby/1945_kosvlpr.htm>

3. JANÝR, P. *Odsun po 60. letech.* Britské listy internetový elektronický deník

[online], ze dne 28.3.2005, ISSN 1213 – 1792,

Dostupný na WWW:<<http://www.blisty.cz/art/23900.html>>

Seznam zkratk

SNP – Slovenské národní povstání

KSČ – Komunistická strana Československa

ČSSD – Československá sociálně demokratická strana

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

Přílohy

Příloha I. Mapa č. 2. Okleštění ČSR v letech 1938 – 1939, vznik tzv. “Sudet“

a protektorátu Čechy a Morava

Příloha II. Mapa č. 3. ČSR z let 1938 – 1939, územní rozdělení státu dle

zastoupení národnostních menšin

Příloha III. Košický vládní program

Příloha I.

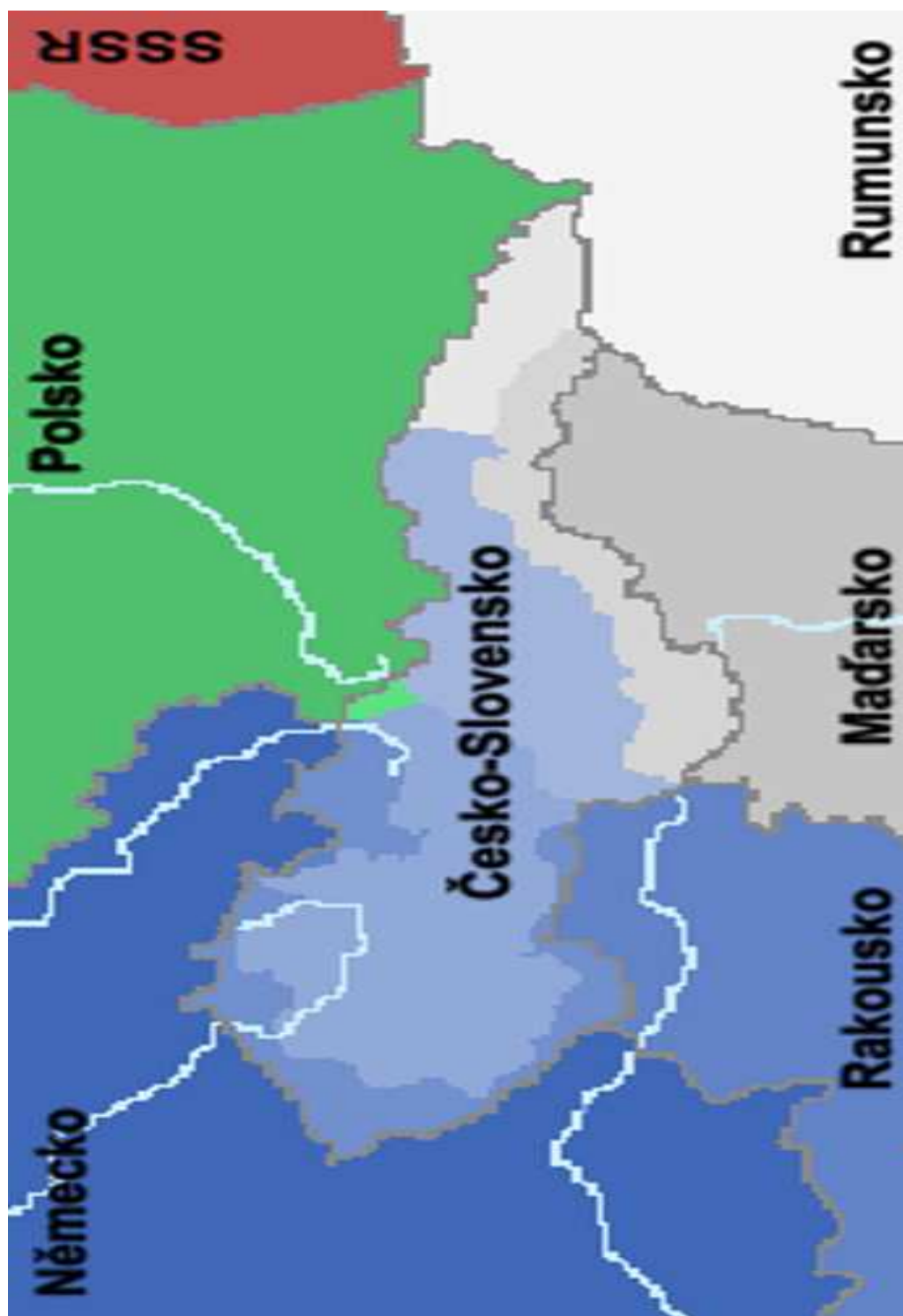
Mapa č. 2. Okleštění ČSR v letech 1938 – 1939, vznik tzv. “Sudet“

a protektorátu Čechy a Morava

Příloha II.

Mapa č. 3. ČSR z let 1938 – 1939, územní rozdělení státu dle zastoupení národnostních menšin

Košický vládní program

I.

Po více než šesti letech cizácké poroby přišel čas, kdy nad naši těžce zkoušenou vlastí vychází slunce svobody. Na své slavné vítězné cestě na západ osvobodila Rudá armáda první části Československé republiky. Tak bylo umožněno díky našemu velkému spojenci, Sovětskému svazu, že na osvobozené území se vrátil prezident republiky a byla zde, opět na domácí půdě, vytvořena nová československá vláda.

Nová vláda má býti vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie. Nová vláda považuje za svůj úkol, aby po boku Sovětského svazu a ostatních spojenců dovedla tento zápas do konce, do úplného osvobození republiky, přispěla všemi silami českého a slovenského národa k plné porážce hitlerovského Německa a učinila první kroky pro vybudování nového, šťastnějšího života našich národů v osvobozené vlasti.

Vláda při nynějším svém složení považuje své poslání za časově ohraničené. Po osvobození ostatních částí republiky a zejména pak českých zemí bude ve smyslu ústavního dekretu prezidenta republiky na podkladě národních výborů zvoleno a svoláno Prozatímní národní shromáždění. Prozatímní národní shromáždění potvrdí prezidenta republiky v jeho funkci až do řádné volby a prezident jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi. Tato vláda a Prozatímní národní shromáždění připraví a provedou pak v nejkratší možné lhůtě všeobecné, tajné a přímé volby do Ústavodárného shromáždění, které vypracuje novou ústavu republiky a položí její budoucnost na pevný ústavní základ.

II.

Ještě však probíhá válečná fronta na území naší republiky, ještě řádí smrtelně zraněný, ale nicméně zoufale se brání nepřítel na západním Slovensku a v českých zemích, ještě čekají milióny našich bratří a sester na vysvobození z nesnesitelného jařma. Za těchto okolností hlavním úkolem vlády, jemuž musí býti podřízeno všechno ostatní, bude všemožné stupňování válečného úsilí Československa až do osvobození celé země a úplné porážky hitlerovského Německa.

Proto vláda bude podporovat všemi dostupnými jí prostředky postupující Rudou armádu - bude provádět rychlou opravu rozrušených železnic, silnic, mostů, jakož i telegrafních a telefonních spojů a podporovat válečný transport, starat se o vhodné ubytování sovětských vojsk a jejich týlových institucí, pečovat o raněné rudoarmejce a přispívat k zásobování částí Rudé armády potravinami, krmivem a jinými potřebami. Plnění těchto úkolů bude vláda důrazně požadovat i na národních výborech a ostatních orgánech. Potřebám dalšího vedení války budou podřízena také všechna politická, hospodářská, sociální a kulturní opatření, která budou prováděna na osvobozeném území.

Na osvobozeném území bude vláda pokračovati v mobilizaci zbraněschopných občanů Československa, formovati kolem 1. čs. sboru novou československou armádu, starat se o urychlený výcvik, výstroj a výzbroj nových československých jednotek a jejich brzké zasazení na frontě. Vláda se také postará o přesun československých pozemních i leteckých jednotek ze západu na osvobozené území.

V zázemí nepřítelů bude vláda organizovat všenárodní boj nejširších vrstev národa proti okupantům, bude působit k tomu, aby český lid obětavě stupňoval svůj dosavadní hrdinný boj, aby po příkladu Slováků a partyzánských skupin v českých zemích vysoko zvedl prapor národní partyzánské války v týlu nepřítelů, aby všemi prostředky ochromoval německou válečnou výrobu, dopravu a zásobování a přispěl tak ke zkrácení utrpení cizácké okupace a k úplnému a brzkému vyhnání okupantů.

III.

Vláda oceňujíc výjimečné zásluhy Rudé armády o naše osvobození i její rozhodující úlohu v zajištění naší budoucnosti a vzdávajíc hold nedostižnému vojenskému umění, bezpříkladné sebeobětavosti a bezmeznému hrdinství jejích příslušníků - chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády.

Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády. Tím bude současně umožněna účinná pomoc Rudé armády a dosaženo dokonalého využití jejích neocenitelných bojových zkušeností.

Vláda ve svém úsilí mobilizovat co nejrychleji na osvobozeném území všechny síly lidu do organizovaného ozbrojeného boje proti našim nepřátelům je si vědoma, že veliké poslání v nynějším zápasu za svobodu i při budoucím zajištění republiky je s to plnit jedině důsledně antifašistická, národně osvobozenecká armáda, armáda skutečně demokratická, uskutečňující vůli lidu, spjatá s lidem, těšící se důvěře lidu, a proto zahrnovaná veškerou jeho láskou a péčí. Vláda proto učiní vše, aby při budování nové československé branné moci byl založen, utvrzen a dále prohlubován lidový, demokratický ráz armády.

Nová čs. armáda se zrodila v boji proti hitlerismu a jejím základem jsou a budou aktivně se zbraní v rukou bojující složky branných sil našich národů doma i za hranicemi (1. čs. sbor v SSSR, naši letci, čs. obrněná brigáda ve Francii, slovenští a čeští partyzáni, povstalecká vojska na Slovensku). Kolem tohoto základu, zejména kolem 1. čs. sboru v SSSR, bude tvořena nová čs. branná moc.

Nová čs. armáda bude budována pro okamžitý boj na frontě, a to ihned během boje, který ještě trvá, a její nově vycvičené a vyzbrojené jednotky budou co nejrychleji zasazovány do boje po boku Rudé armády.

Aby nová čs. armáda byla mohutným a ostrým nástrojem antifašistického boje, musí být založena na železné, ale demokratické

vojenské kázni, na kázni vyššího stupně, kázni uvědomělé, vyplývající z jasného vědomí národních povinností a plného pochopení daných úkolů.

Aby naše armáda byla vychovávána v duchu státním, demokratickém a antifašistickém, chce vláda jednou provždy skoncovat s tzv. "nepolitičností" armády, u vědomí, že pod touto "nepolitičností" se skrývá podceňování morálního faktoru v boji a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence. Naopak je třeba, aby každý čs. voják byl uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody v budoucnosti.

Aby byla mezi všemi příslušníky branné moci vypěstována a udržena i za nejtěžších bojových podmínek a zkoušek vysoká bojová morálka a vysoký antifašistický demokratický duch, bude ve všech vojenských jednotkách, složkách a ústavech zřízena instituce "osvětových důstojníků", kteří budou zástupci příslušných velitelů v oboru výchovy a osvěty a u vyšších velitelství budou řídit oddělení výchovy a osvěty. Řídícím výchovným orgánem bude v rámci MNO "hlavní správa výchovy a osvěty", jejíž náčelník bude přímo podřízen ministru národní obrany a jeho zástupci a bude jmenován na návrh ministra národní obrany a jeho zástupce vládou. Osvětovým důstojníkům budou zajištěny podmínky pro úspěšné plnění jejich úkolů v boji i mimo boje. Zvláštní pozornost nutno věnovat výchově a uvědomění velitelských kádří, především též osvětových důstojníků.

Vláda zdůrazňuje, že velitelská místa v nové čs. armádě mohou zastávat jen důstojníci upřímně demokratického, skutečně antifašistického smýšlení. Čs. armáda může být hrda na sta a tisíce svých důstojníků, kteří, věrni své přísaze republice, statečně a nebojácně vedli a vedou boj proti německým tyranům doma i za hranicemi, umírali za vlast na popravištích a na bojištích a skvěle osvědčili své vlastenecké, demokratické smýšlení. Současně však je nutno, aby byla co nejrychleji provedena opatření k nejrychlejší očistě armády od všech zrádcovských, kolaborantských, antidemokratických a protilidových živlů, a bude dbáno, aby takové živly nemohly proniknout na velitelská místa. Zkoumání politické a národní spolehlivosti důstojnického sboru v přechodném období bude prováděno příslušnými vojenskými instancemi za součinnosti lidových orgánů,

tj. národních výborů a Slovenské národní rady, jakož i přímo zvláště k tomu účelu vládou jmenovanými orgány. Odpovědná úloha tu připadá aparátu “obrněného zpravodajství”, který musí být vybudován z nejspolehlivějších lidí v samostatný orgán, odpovědný vyšším velitelům.

Vláda věnuje mimořádnou pozornost školení demokratického antifašistického důstojnického sboru. Bude dbát o to, aby důstojníci si osvojili co nejvíce bojové zkušenosti Rudé armády i našich bojujících jednotek, vyžádá si pro přechodnou dobu profesory a instruktory od Rudé armády pro vlastní vojenské školství. Bude usilovat o poslání co největšího počtu nejspolehlivějších důstojníků do sovětských vojenských škol až po nejvyšší vojenská učiliště a akademie.

Stupnice důstojnických hodností bude zjednodušena, materiální poměry důstojníků zlepšeny. Při stanovení požitků bude přihlíženo nejen k dosažené hodnosti, nýbrž také ke skutečně zastávané funkci. Speciálně kvalifikovaným příslušníkům branné moci (lékařům, lékárníkům, inženýrům atd.) budou přiznány odpovídající důstojnické hodnosti. Jmenování a povyšování důstojníků nebude podmíněno jen formálními pravidly, nýbrž bude podporován mimořádný rychlejší postup (resp. jmenování) nejspolehlivějších, především těch, kteří se osvědčili na frontě v boji.

Vláda se postará o to, aby v nové čs. armádě bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady “rovný s rovným” a aby Slovákům se dostalo ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení. V jednotné čs. armádě bude zavedena plná rovnoprávnost a rovnocennost slovenštiny a češtiny jako jazyků velících a služebních. V rámci jednotné čs. branné moci a při zachování plné jednotnosti velení a armádní organizace budou tvořeny slovenské národní vojenské jednotky, jak se o tom podrobněji mluví ve zvláštní hlavě o stanovisku vlády ke slovenské otázce. V armádě budou zachovány a pěstovány bojové tradice našich národů, zejména bojové tradice našich bojujících vojenských jednotek a partyzánů.

Činnost v partyzánských oddílech se uznává po prozkoumání v plném rozsahu za službu v nové čs. armádě. Důstojnické hodnosti v partyzánských

oddílech se přiznávají v nové čs. armádě po přezkoušení, eventuelně po ukončení krátkého kursu.

Vláda zřídí nová bojová čs. vyznamenání, řády a medaile, odpovídající duchu a bojovým tradicím našich národů.

Při řešení vojenské otázky je vláda odhodlána učinit vše, co bude napomáhat nejrychlejší a nejúčinnější mobilizaci branných sil lidu, jejich zasazení do boje na frontě a úspěšnému vedení boje až do konečného vítězství.

IV.

Vyjadřujíc neskonalou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě. Smlouva československo-sovětská z 12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci bude určovat pro veškerou budoucnost zahraničně politickou pozici našeho státu. S pomocí Sovětského svazu bude dovršeno osvobození Československé republiky, aby tak s jeho oporou byla navždy zajištěna její svoboda a bezpečnost a aby za všestranné součinnosti se Sovětským svazem byl národům Československa zabezpečen pokojný rozvoj a šťastná budoucnost.

Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech - vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně přičemž si přeje uskutečnit vzájemnou výměnu zástupců a vzájemný styk se sousedící svazovou sovětskou republikou ukrajinskou. Snahou vlády bude, aby při konečném rozdrčení hitlerovského Německa, při výkonu trestu nad Německem, při ukládání reparací Německu, při určování nových hranic a organizaci budoucího míru Československo stálo co nejtěsněji po boku Sovětského svazu a v jedné řadě s ostatními slovanskými a demokratickými státy.

Vláda bude spatřovati důležitý svůj úkol v tom, uskutečniti pevný spojenecký svazek s novým demokratickým Polskem, aby co nejdříve bylo také možno provést předpokládané rozšíření československo - sovětské smlouvy z 12. prosince 1943 v trojstranný pakt, který by stvrdil spojení

Československa, Polska a Sovětského svazu proti německé výbojnosti. Pokud jde o Polsko, vláda se vynasnaží, aby bylo zapomenuto neblahé minulosti a aby poměr Československa k nové Polse byl od počátku postaven na nový základ, na základ slovanského bratrství.

Slovanskou linii své zahraniční politiky bude vláda sledovati i tím, že naváže nejprátelejší spojení s novou Jugoslávií a že nalezne formu nových styků i se slovanským Bulharskem.

V poměru k Maďarsku využije vláda plně stavu příměří, které zvláště díky pomoci Sovětského svazu vyznělo tak významně ve prospěch Československa, aby později po napravení všech křivd a zločinů, spáchaných maďarskými okupanty, podporovala snahy o přiblížení nového a skutečně demokratického Maďarska stejně jako nezávislého a demokratického Rakouska k okolním slovanským národům a státům.

Tuto hlavní orientaci československé zahraniční politiky, nesenou duchem slovanského přátelství, postaví vláda na širší základ všeobecných přátelských vztahů k demokratickým západním mocnostem a ke všem demokratickým státům, stojícím v protinacistické frontě spojených národů. Přátelské vztahy k Anglii, jejíž pomoci za války vysoce ceníme, jakož i k USA, bude vláda utužovat podobně jako zvlášť úzké přátelství k Francii, přičemž bude její snahou, aby se Československo stalo aktivní složkou při budování nového pořádku v osvobozené, demokratické Evropě.

V.

Ve své domácí politice bude vláda vycházet ze základního článku československé ústavy, že lid je jediným zdrojem státní moci. Proto vláda bude budovati veškerý veřejný život na podkladě široce demokratickém, zabezpečí lidu všechna politická práva a povede neúprosný boj za vymýcení všech fašistických prvků.

Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti

a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opíratí. Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zruší. Pro prozatímní správu obcí a okresů s většinou státně nespolehlivého, neslovanského obyvatelstva budou určeny správní funkce.

Osvobozený lid vyšle do národních výborů své nejlepší představitele, nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečné vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení. Zároveň však bude lid a vláda bedlivě střežit, aby se do národních výborů nevetřely živly, které spolupracovaly s okupanty, podporovaly zrádce a ve službách nepřítelů si získaly mrzké osobní výhody.

Vláda bude plně podporovat tvůrčí iniciativu a veřejnou činnost nejširších lidových vrstev. Vedle přímé účasti na správě a řízení státních a veřejných záležitostí prostřednictvím národních výborů bude lid mít právo na tvoření dobrovolných organizací různého druhu - politických, odborových, družstevních, kulturních, sportovních a jiných - a uskutečňovat prostřednictvím těchto svá demokratická práva. Přitom však nebude připuštěno, aby do těchto organizací pronikli zrádci národa, fašisté a jiní zjevní nebo zamaskovaní nepřátelé lidu.

Bude provedeno důsledné zrovnoprávnění žen ve všech oblastech politického, hospodářského i kulturního života. Bude zavedeno všeobecné volební právo mužů i žen počínaje 18. rokem věku a rozšířeno i na příslušníky branné moci. Aktivního i pasivního volebního práva ve smyslu dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných viníků, zrádců a kolaborantů a ustavení lidových soudů budou však zbaveni všichni zrádci národa a pomahači nepřítelů. Zaručeny budou plně ústavní svobody, zejména svoboda osobní, shromažďovací, spolčovací, projevu mínění slovem, tiskem i písmem, domovní, listovní tajemství, svoboda učení a svědomí a náboženského vyznání. Diskriminace občanů republiky z důvodů rasových nebude připuštěna.

VI.

Vláda se bude jako první domácí vláda republiky pokládat za ztělesnění československého státního společenství, založeného na nových zásadách. Učiní konec všem starým sporům a vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa, bude vláda od prvních svých kroků důsledně se snažit, aby v česko-slovenském poměru byla uskutečněna zásada "rovný s rovným" a aby tak bylo uplatněno skutečné bratrství mezi oběma národy.

Uznávajíc, že Slováci mají býti pány ve své slovenské zemi, stejně jako Češi ve své české národní domovině, a že republika bude obnovována jako společný stát rovnoprávných národů, českého a slovenského, vyjádří vláda toto uznání důležitými státně politickými akty. Bude spatřovat ve Slovenské národní radě, opírající se o národní výbory v obcích a okresech, nejen oprávněnou představitelku samobytného slovenského národa, nýbrž i nositelku státní moci na území Slovenska (moci zákonodárné, vládní a výkonné), jak to odpovídá zvláštní dohodě Slovenské národní rady s prezidentem republiky a s československou vládou v Londýně. Společné státní úkoly bude vláda jako centrální vláda republiky provádět v nejužší součinnosti se Slovenskou národní radou a se sborem slovenských národních pověřenců jako výkonným vládním orgánem Slovenské národní rady.

V rámci nově budované jednotné československé branné moci a na základě jednotných služebních řádů budou tvořeny národní a slovenské vojenské útvary (pluky, divize atd.), složené převážně z mužstva, poddůstojnictva a důstojnictva slovenské národnosti a používající velící a služební řeči slovenské. Důstojníci a gážisté bývalé slovenské armády, pokud se neprohřešili proti národní cti Slováka a nebudou podléhati trestnímu stíhání pro svou činnost za bývalého zrádcovského režimu, převezmou se do čs. armády ve své dosavadní hodnosti, přičemž bude směrodatné dobrozdání a doporučení Slovenské národní rady.

Nová vláda republiky bude se starat o to, aby při ústavním řešení poměru národa slovenského a českého byly konstituovány slovenské orgány

moci zákonodárné, vládní a výkonné, tak jako je má dnes slovenský národ ve Slovenské národní radě.

O budoucím rozdělení kompetence mezi orgány ústřední a slovenské dohodnou se legitimní zástupci národa českého a slovenského. V ústředních státních úřadech, institucích a v hospodářských orgánech celostátního významu bude Slovákům zabezpečeno přiměřené zastoupení co do počtu i co do významu.

VII.

Vláda se bude starat o to, aby byla co nejdříve vyřešena otázka Zakarpatské Ukrajiny, postavená samým obyvatelstvem této země. Vláda si přeje, aby otázka tato byla vyřešena podle demokraticky projevené vůle karpatsko-ukrajinského lidu a v plném přátelství mezi Československem a Sovětským svazem, a jest přesvědčena, že tomu tak skutečně bude. Vláda učiní v tomto smyslu všechny nutné přípravy.

VIII.

Strašné zkušenosti, jichž se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, které se z velké části staly povolným nástrojem dobovačné politiky proti republice zvenčí a z nichž se zejména českoslovenští Němci propůjčili přímo k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu, nutí obnovené Československo k hlubokému a trvalému zásahu. Republika nechce a nebude postihovat své loajální německé a maďarské občany a zejména ne ty, kteří i v dobách nejtěžších zachovali k ní věrnost, s viníky však bude postupovat přísně a neúprosně, jak to vyžaduje svědomí našich národů, svatá památka nesčetných našich mučedníků, klid a bezpečnost budoucích pokolení. Vláda se proto bude přidržovat těchto pravidel:

Z občanů Československé republiky německé a maďarské národnosti, kteří měli československé státní občanství před Mnichovem 1938, bude státní občanství potvrzeno a event. návrat do republiky zajištěn u antinacistů a antifašistů, u těch, kteří vedli už před Mnichovem aktivní boj proti Henleinovi a proti maďarským iredentistickým stranám a za

Československou republiku, kteří po Mnichově a po 15. březnu byli německou a maďarskou státní mocí pro svůj odpor a boj proti tamnímu režimu a za věrnost k Československé republice pronásledováni a uvrženi do žalářů a koncentračních táborů anebo kteří museli před německým a maďarským terorem uprchnout za hranice a tam se účastnili aktivního boje za obnovení Československa.

U ostatních československých občanů německé a maďarské národnosti bude československé státní občanství zrušeno. Tito občané mohou znovu optovat pro Československo, přičemž si úřady republiky ponechávají právo individuálního rozhodnutí o každé žádosti. Ti Němci a Maďaři, kteří budou souzeni a odsouzeni pro zločin proti republice a proti českému a slovenskému národu, budou zbaveni československého občanství a vypovězeni z republiky navždy, pokud je nestihne trest hrdelní.

Němci a Maďaři, kteří se přistěhovali na území Československé republiky po Mnichovu 1938, budou z republiky vykázáni ihned, pokud nepodléhají trestnímu stíhání. Výjimku činí osoby, které pracovaly ve prospěch Československa.

IX.

Vláda bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnouti a vydati soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů. Tento úkol bude vláda prováděti bez všech průtahů, bez kolísání a bez shovívavosti vůči komukoliv.

Pokud jde o německé a maďarské válečné provinilce, postará se vláda o jejich okamžité zneškodnění, uvěznění a předání mimořádným lidovým soudům. Při tom nebudou u těchto německých a maďarských provinilců vyšetřovány a trestány jen zločiny spáchané na národech Československa a na československém území, nýbrž i jejich zločiny spáchané na druhých národech, především na spojeneckém Sovětském svazu. Zjištění německí a maďarští provinilci tohoto druhu budou předáni sovětským orgánům. Budou zřízeny tábory pro konfinování německých a maďarských příslušníků,

jež měli jakoukoliv spojitost s nacistickými a fašistickými organizacemi, s jejich aparátem a s jejich ozbrojenými a teroristickými formacemi.

Zvláštní opatření provede vláda v zájmu toho, aby bylo zajištěno souzení a potrestání zrádců, kolaborantů a fašistických živlů z řad českého a slovenského národa. Ve spojení s národními výbory budou všude uvedeny v činnost mimořádné lidové soudy, přičemž jejich příslušnost bude určena místním okruhem a povahou provinění. Pro zvláštní případy týkající se známých a zvláště odpovědných provinilců bude zřízen Národní soud v českých zemích a na Slovensku. Pro trestní stíhání zrádců a kolaborantů budou všeobecně sloužit za podklady ustanovení dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných zločinců.

Jako velezrádce republiky postaví vláda před Národní soud protektorátního prezidenta Háchu a všechny členy Beranovy vlády, kteří dali souhlas k Háchovu podpisu tzv. berlínské smlouvy z 15. března 1939 a kteří vítali Hitlera při příchodu do Prahy 16. března 1939. Vláda se postará, aby byli postaveni před soud všichni členové protektorátních vlád od 16. března 1939 stejně jako Tiso a členové tzv. slovenských vlád od 14. března 1939, jakož i tzv. slovenského sněmu. Dále politici a úřední pomocníci Háchy, jakož i odpovědní vedoucí úředníci protektorátní správy. Zúčtováno bude se zrádnými novináři, kteří se zaprodali a sloužili Němcům. Stíhání budou funkcionáři “Kuratoria pro výchovu české mládeže”, členové “Vlajky”, členové výboru a funkcionáři “České ligy proti bolševismu”, vedoucí funkcionáři “Národní odborové ústředny zaměstnanecké”, “Svazu zemědělství a lesnictví” a podobných organizací, které sloužily Němcům, a dále činovníci, kteří vydávali české a slovenské lidi do rukou gestapa, kteří se aktivně účastnili odvlékání Slováků a Čechů na nucené práce do Německa, aktivně podporovali evakuaci československého obyvatelstva apod. Na Slovensku budou pohnáni před soud aktivní pomahači tisovského a zrádcovského režimu, pochopové Hlinkovy gardy, slovenského gestapa, nástroje Gašparovy nacistické propagandy a zejména pak, kteří aktivně a zákeřně vystoupili proti Slovenskému národnímu povstání a zúčastnili se jakýmkoliv způsobem násilí a zvěrstev Němců proti slovenskému národu.

Vláda požene s veškerou rozhodností před soud zrádce z řad bankovních, průmyslových a zemědělských magnátů, kteří za německé nadvlády pomáhali v bankovních, průmyslových, obchodních, zemědělských podnicích a hospodářských organizacích všeho druhu německému drancování a německému vedení války.

I když pouhé zaměstnání ve státním a veřejném aparátu bývalých okupačních a zrádcovských režimů nebude považováno samo o sobě za trestné, bude pod demokratickou kontrolou provedeno individuální zkoumání činnosti každého jednotlivce a vláda učiní všechna opatření, aby nový státní aparát byl plně očištěn od všech živlů, které se provinily na republice a národu, od všech živlů fašistických a profašistických, od všech živlů, jež v kritických událostech roku 1938 a 1939 a v době německé a maďarské okupace projevily vůči národu a státu věrolomnost, prokázaly nespolehlivost a zbabělost. Stejně tak budou vyšetřováni a stíháni všichni českoslovenští občané, kteří v zahraničí se zpronevěřili republice a svou rozvratnou činností pomáhali nepříteli i kteří odmítali splnění svých občanských povinností, ač nestáli pod nátlakem nacistického teroru.

Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s lidovou stranou). Z těchto opatření nevyplyne žádná újma na morální ani politické cti bývalému členstvu jmenovaných stran, které zůstalo věrno republice. Politicky odpovědným funkcionářům jmenovaných stran, kteří se kompromitovali a těžce provinili na zájmech národa a republiky, bude zakázána politická činnost a účast v organizacích demokratických stran.

X.

K odčinění zločinů, napáchaných okupanty a jejich zrádnými pomocníky na českém a slovenském národním a soukromém majetku, k vykořenění cizáckého a fašistického vlivu z českého a slovenského

hospodářství a k zabezpečení plodů národní práce pro potřeby českého a slovenského národa bude provedena řada opatření.

Ve smyslu dekretu prezidenta republiky o zabezpečení nerušeného chodu hospodářského života v době přechodné budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všeho druhu, pokud jsou v držbě, ve vlastnictví anebo ve správě: občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatních občanů Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; akciových a jiných společností, v jejichž správě se nacházely osoby patřící do výše uvedených tří kategorií.

Zajištění majetku a dosazení národní správy provede příslušný národní výbor v dohodě se závodním výborem dotyčného podniku.

Zajištěný majetek, který dříve patřil dělníkům, úředníkům, živnostníkům, rolníkům a příslušníkům volných povolání a byl jim odebrán v důsledku národní, politické a rasové perzekuce, bude ihned vrácen dřívějším majitelům, resp. jejich právoplatným dědicům. Rozhodují o tom na individuální žádost příslušné národní výbory.

Ostatní zajištěný majetek zůstane pod národní správou až do rozhodnutí příslušných zákonodárných orgánů.

Do družstevních podniků a organizací všeho druhu (zemědělských, konzumních, peněžních atd.) bude ihned dosazena dočasná národní správa, dokud samo členstvo dotyčného družstva nebude mít možnost demokratickou cestou zvolit si správu novou. Dočasnou národní správu určuje příslušný národní výbor (na Slovensku v důležitých případech Slovenská národní rada) při aktivní účasti členů družstva.

XI.

Vycházejíc vstřícně volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném provedení nové pozemkové reformy a vedena snahou především jednou provždy vyrvati českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německo - maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dáti ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků, vítá vláda konfiskaci půdy nepřátel

a zrádců, kterou provádí Slovenská národní rada, a její rozdělení mezi drobný zemědělský lid, vláda rozšíří podobné opatření na celé území republiky, přičemž se bude řídit těmito zásadami :

Bude zřízen Národní pozemkový fond. Do Národního pozemkového fondu vejde veškerá půda, budovy, mrtvý a živý inventář, pokud patřil : německým a maďarským šlechticům a velkostatkářům bez rozdílu státní příslušnosti, jakož i jiným občanům nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německým a maďarským občanům Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatním občanům Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; akciovým a jiným společnostem, které byly spravovány osobami výše uvedených kategorií.

Výše uvedený pozemkový a s ním související majetek bude konfiskován bez náhrady. Konfiskaci provedou a dočasnou správu zkonfiskovaných objektů až do provedení pozemkové reformy zajistí příslušné národní výbory za pomoci rolnických komisí.

Zemědělská půda, nacházející se v dispozici Národního pozemkového fondu, bude rozdělena v českých zemích českým a na Slovensku slovenským a ukrajinským domkářům, malým a středním rolníkům, jakož i zemědělským dělníkům, přičemž bude dána přednost těm, kdož se zasloužili v národně osvobozené boji: jako partyzáni, vojáci, podzemní národní pracovníci, oběti cizáckého teroru aj. Rozdělení bude prováděno správou Národního pozemkového fondu za aktivní účasti národních výborů a speciálních komisí z řad rolnictva a zemědělského dělnictva. Z hospodářských budov a inventáře parcelovaných objektů mohou být organizována družstva pro společné používání budov a inventáře malozemědělci.

Za půdu, která se dává do plného vlastnictví přídělce, bude brána na účely zvelebení zemědělství mírná úplata, nepřevyšující hodnotu průměrné jednorocní až dvourocí sklizně (podle bonity půdy) a rozdělená na splátky až do 15 let. V případech, hodných zřetele, může být upuštěno i od této úplaty.

XII.

Obnovení okupanty a zrádci rozrušeného hospodářského života, znovuvýstavba nepřitelem zničených hodnot, rychlé znovuoživení výroby pro potřeby války a civilního obyvatelstva, jakož i zajištění práce a výdělku pro všechny praceschopné bude vyžadovat velkého úsilí všeho lidu a všech jeho organizací. Opírajíc se o tvůrčí iniciativu nejširších vrstev národa, bude se vláda zejména snažit:

Uvést do chodu všechny zastavené podniky a přizpůsobit jejich výrobu potřebám války a zásobám surovin. Provést opravu budov i strojového zařízení v poškozených podnicích a organizovat nejúčinnější využití po ruce jsoucích strojů.

Mobilizovat existující zásoby surovin všeho druhu, organizovat jejich další výrobu z místních prostředků a provést jejich účelné rozdělení na jednotlivá odvětví průmyslu a jednotlivé podniky.

Organizovat dobývání topiva z místních zdrojů a starat se o jeho účelné rozdělení. Rychle uvést do provozu veřejné i soukromé elektrárny, plynárny, vodárny a jiné komunální podniky a zdroje energie.

Znovuzřídit poštovní, telegrafní, telefonní a rádiové spojení (telekomunikační), vybudovat dálkovou i místní dopravu, zejména dovoz potravin z vesnic do měst a mobilizovat k tomu cíli všechny po ruce jsoucí dopravní prostředky.

Pomáhat rolníkům, domkářům, živnostníkům a dělníkům na vesnicích i ve městech při opravě nebo znovuvýstavbě rozrušených obytných domů a hospodářských budov přidělením stavebních hmot a poskytnutím levných úvěrů a peněžních podpor. Provádět rekonstrukci a opravu poškozených veřejných budov, vojenských ubikací, úřadů, škol, nemocnic apod.

Podporovat soukromou iniciativu podnikatelů, řemeslníků a jiných výrobců pomocí úvěrů, přidělení surovin, zadáváním objednávek a zajištěním odbytu hotových výrobků.

V podnicích, které budou vzaty pod národní správu, dosadit schopné a iniciativní technické a obchodní vedení, které by zajistilo úspěšný provoz podniků pod všeobecným vedením státních a hospodářských orgánů.

Podporovat oživení a rozmach solidního soukromého i družstevního obchodu poskytováním peněžního úvěru a zboží a potíráním spekulace a lichvy.

Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu.

Vedle pomoci, které se osvobozenému území dostává a dostane od spojeneckého Sovětského svazu, bude vláda i nadále usilovat o to, aby získala věci první pomoci od mezinárodní organizace UNRRA, dále z prostředků poskytovaných na podkladě amerického zákona o "půjčce a pronájmu", jakož i nákupem na volném trhu zahraničním.

XIII.

Více než šest let okupanti rabovali za pomoci zrádců naše národy. Cizácké drancování dostihlo vrcholu nyní, v předvečer jejich vyhnání z našich zemí. Nepřítel zanechává za sebou všude spoušť a uvrhl naše osvobozené území do největších zásobovacích a vyživovacích obtíží. Překonati tyto zásobovací a vyživovací obtíže stůj co stůj, zabezpečit nejnnutnějšími potravinami vojsko i civilní obyvatelstvo, patří k předním úkolům našeho válečného úsilí.

Vláda apeluje na náš zemědělský lid, na rolníky i zemědělské dělníky, na muže i ženy a mládež, aby se postarali o obdělání každé pídě obdělátné půdy. Místní národní výbory, zemědělská družstva, organizace rolníků a zemědělských dělníků necht' dbají toho, aby byla plně obdělána půda na statcích a hospodářstvích vzatých pod národní správu a aby se při polních pracích dostalo organizované, bratrské pomoci hospodářstvím, jejichž majitelé jsou v armádě, u partyzánů, v týlu nepřítele, anebo kteří padli za oběť nepřátelskému teroru. Vláda trvá na tom, že s obděláním půdy, určené k parcelaci, nesmí býti nikterak vyčkáváno, za což činí odpovědný příslušné národní výbory, které musí dbáti, aby v obvodu jejich působnosti byl zavčas a dobře obdělán každý kousek půdy, bez ohledu na to, v jakém vlastnickém poměru se v daném okamžiku nachází.

V dobách okupace musel náš zemědělský lid odevzdávat plody své těžké práce nepříteli, aniž by za ně obdržel patřičnou protihodnotu. Nyní na osvobozeném území je svatou povinností našich rolníků, aby svými produkty uživil vlastní národ a armádu, která bojuje za osvobození vlasti. Vláda v dohodě s povolanými orgány rolníků stanoví nové pevné normy na povinné dodávky zemědělských výrobků za pevné ceny, podle velikosti hospodářství, rozměru a jakosti půdy jednotlivých majitelů zemědělských usedlostí, aby stát měl možnost zásobit levnými potravinami armádu, dělnictvo a jiné městské pracující obyvatelstvo. Po vyplnění těchto minimálních povinností vůči svému národu a státu bude mít každý zemědělec možnost volně nakládati s přebytky své výroby v rámci stanovených cen.

Vláda stanoví pevné a širokým vrstvám dostupné ceny na normované přídělky nejdůležitějších potravin, které si může každý doplňovati svobodným nákupem na volném trhu. Na tom, jak zemědělský lid bude plnit svoji povinnost při zvyšování zemědělské výroby a při vykonávání svých povinných dodávek vůči národu a státu, bude záviset, jak státní a veřejné orgány budou moci zabezpečit výživu obyvatelstva ve městě.

XIV.

V rámci stupňovaného válečného úsilí a po míře obnovení a rozšíření okupanty a zrádci rozvráceného národního hospodářství je vláda odhodlána položit základy velkorysé sociální politiky a sociální péče o všechny vrstvy pracujícího lidu měst i venkova.

Vláda se bude ze všech sil snažit, aby všichni praceschopní muži i ženy měli možnost práce a výdělku podle svého výkonu. Pracovní doba, mzdy a jiné pracovní podmínky budou zabezpečeny kolektivními smlouvami a chráněny zákonem. Pro ženy i mládež bude uplatněna zásada stejné mzdy za stejnou práci.

Vláda se bude starat, aby všichni pracující byli zabezpečeni pro případ nezaměstnanosti, nemoci, úrazu, invalidity i staroby a aby tato péče byla postupně rozšířena i na osoby samostatně činné, pokud nemají jiných existenčních možností. V popředí sociální péče bude stát vydatná péče

o matku a dítě. Výdaje na sociální pojištění všeho druhu budou napříště hrazeny v rámci celkového státního rozpočtu.

Jako místa léčení, odpočinku a dovolené stanou se pracujícímu lidu měst i venkova dostupny lázně, sanatoria a ozdravovny všeho druhu. Do služeb zdraví a odpočinku našeho lidu budou také postaveny zámky, letoviska a paláce, kde se dříve roztahovala cizácká šlechta a jiné cizopasné panstvo.

Obzvláštní pozornost bude vláda věnovat zabezpečení existence obětem války a národně osvobozenického boje, mučedníkům fašistických žalářů a koncentračních táborů, rodinným příslušníkům vojáků a partyzánů, invalidům války, jakož i vdovám a sirotkům.

Na širokou základnu bude postavena péče o naši dorůstající generace. Naše mládež obého pohlaví musí býti fyzicky, mravně i duchovně vyzbrojena, aby se stala důstojnou nositelkou budoucnosti našich národů. Dětem dělníků, rolníků a ostatních pracujících vrstev bude materiálně zajištěno právo na nejvyšší vzdělání podle jejich schopnosti a otevřena cesta do radostného života. Rodinám s mnoha dětmi bude poskytována zvláštní podpora.

Příslušníci naší inteligence, pokud se v dobách zkoušky nezpronevěřili svému národu, jsou povoláni hráti významnou roli při výstavbě nového života v osvobozené vlasti. Vláda se bude starat, aby naší čestné a schopné inteligenci byl otevřen přístup do veřejných i soukromých služeb bez stranické a jiné protekce a zabezpečena jejich výkonům odpovídající životní úroveň.

Všichni zaměstnanci, pracující fyzicky i duševně, budou míti právo sdružovati se dobrovolně v odborových organizacích a volit si svobodně své představitele. V závodech, v dílnách, v úřadech budou si zaměstnanci svobodně volit závodní výbory, resp. své důvěrníky. Odborové organizace a závodní výbory budou právoplatnými zástupci zaměstnanců před soukromými podnikateli i před veřejnými úřady ve všech otázkách mzdové, pracovní i sociální politiky. Za zvláštní úkol považuje vláda urychlené provedení repatriace všech věrných občanů republiky do jejich domovů.

XV.

Šest let okupace způsobilo nám nejen hmotné škody. Nemenší, ano ve svých důsledcích zvláště nebezpečné jsou morální a intelektuální škody cizácké nadvlády, zejména v řadách mládeže. I tím, že byla zbavena mnohých možností vzdělání, i že do ní byl po celou tu dobu vbíjen jed fašismu. Zde proto nutno sáhnout přímo ke kořenům zla. Ale nestačí je jen odstranit. Třeba i nové stavět v duchu nové doby a nových potřeb státu.

Bude provedena očista škol i jiných kulturních ústavů (divadel, knihoven apod.) od osob spolupracujících aktivně s okupanty v tomto oboru. Odstraněny budou všechny učebnice, vydané v době nsvobody. Provedena bude revize žákovských i veřejných knihoven, aby z nich bylo vypleněno nacistické i fašistické býlí. Bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu. Budou zavřeny všechny německé a maďarské školy v českých a slovenských městech, mezi nimi i pražská německá univerzita a německá technika v Praze a v Brně, jež se ukázaly být nejhoršími fašistickými a hitlerovskými hnízdy u nás. Také německé učitelstvo obecných a středních škol bylo z hlavních opor hitlerismu a henleinismu v našich zemích, a protože je to zjev masový, budou - až do konečného rozhodnutí o německé otázce - vůbec uzavřeny všechny německé školy.

Němečtí násilníci uzavřeli řadu škol, knihoven a divadel i zničili jejich inventář, zejména českých vysokých škol. Proto budou učiněna tato opatření:

Obnoveny budou české a slovenské školy všech kategorií, okupanty a háchovským režimem uzavřené; znovu otevřeny budou i uzavřené v době okupace knihovny i divadla. Zničený inventář - bibliotéky, laboratorní zařízení, zejména univerzit a technik, bude nahrazen upotřebitelnými k tomu účelu knižními fondy a laboratorním zařízením z německých škol a ústavů. Vysokoškolské a středoškolské mládeži, která byla postižena uzavřením škol, bude umožněno urychlené absolvování příslušných učilišť. Zvláštní péče při novém budování škol bude věnována mateřským školám pro ochranu dětí při zaměstnání rodičů, jakož i odborným a pokračovacím školám pro urychlenou výchovu technického dorostu. Aby nahrazen byl úbytek žactva,

zvláště kvalifikovaného, pro vyšší kategorie škol i dorostu v jiných oborech kulturního života, budou vydány mimořádné předpisy, umožňující nadanému dorostu vstup do takových škol a kulturních institucí na podkladě prokázané schopnosti, bez ohledu na formálnosti, platící pro dobu normální.

Na Slovensku bude školství v rámci celkové kulturní politiky státu zcela samostatné jak ve svém zřízení, tak i ve svém duchu - v soulase s národní ideologií slovenskou. Slovenská univerzita v Bratislavě bude též úplně nezávislá jak v ohledu personálním, tak i věcném s úkolem představovat specifický slovenský přínos ve vědeckou kulturu Československa, tak jako slovenské Národní divadlo a jiné umělecké ústavy budou představovat slovenský přínos v uměleckou kulturu Československa.

Nová doba a nové mezinárodní postavení Československa vyžadují neméně ideologickou revizi jeho kulturního programu:

Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožnění co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: v zlidovění samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu.

Bude provedena revize našeho poměru k německé a maďarské kultuře odhalováním reakčních jejích prvků ve všech oborech. Bude zesílena slovanská orientace v naší kulturní politice v soulase s novým významem slovanství v mezinárodní politice i naší československé zvláště. V tomto směru budou zaměřeny a opraveny i učební plány našich škol i kulturní orientace našich vědeckých a uměleckých ústavů. Nejen obnoven, ale i přebudován bude Slovanský institut v živý politicko-kulturní útvar, s těsnými styky s kulturními institucemi druhých slovanských národů a států.

Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci - SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.

Vše to bude prováděno v duchu pokrokovém, lidovém a národním, v čemž příkladem budou velicí naši klasikové, kteří vytvářejíce kulturu nejvyšší úrovně, vytvořili ji hluboce lidovou i národní.

XVI.

Nastupujíc svůj odpovědný úřad na domácí půdě, nová vláda nemůže našemu lidu zatajit, že cesta ke konečnému osvobození celé republiky a k залéčení hlubokých ran, zasazených našim národům sveřepým nepřitelem a podlými zrádci, bude ještě těžká, trnitá, plná obětí a namáhavé práce. Jedno však může nová vláda našemu lidu na té i oné straně fronty slíbit: že vláda bude podle nejlepšího vědomí a svědomí plnit převzatý jí program, že se bude vždy a všude řídit zájmem našich národů a republiky, že nepřipustí, aby v osvobozené republice převládal kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy národa.

Abstrakt

DINUŠOVÁ, P. *Košický vládní program a jeho důsledky pro rok 1948*: bakalářská práce. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2008. 83 s. Vedoucí bakalářské práce doc. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Klíčová slova: Košický vládní program, Benešovy dekrety, Třetí republika, politický vývoj, prozatímní státní zřízení.

Práce se zabývá vyhodnocením Košického vládního programu v procesu uspořádání a rozvoje Československé republiky v mezinárodně politických souvislostech. V úvodu pojednává o vzniku protiněmeckých odbojových organizací a to domácích i zahraničních. Dále pak o aspektech, které měly vliv na orientaci zahraniční politiky exilové vlády v čele s prezidentem Dr. E. Benešem. Mimo to je zde i zmínka o situaci v pohraničí v souvislosti s odsunem německého obyvatelstva. Další část je zaměřena na obsahovou stránku Košického vládního programu jako dokumentu, který určoval zásady budoucí politiky. Dále se práce zabývá možnými směry poválečného vývoje v Československu a potažmo v celé Evropě, v souvislosti s Jaltskou dohodou a československo sovětskou smlouvou. Tato práce v závěru poukazuje na fakt, že si tehdejší KSČ, pod vlivem moskevského vedení, prostřednictvím Košického vládního programu de facto připravovala půdu k legálnímu převzetí politické moci v Československu.

Abstract

DINUŠOVÁ, P. *Programme of the “Košice Government” it its consequences for the year 1948*: the Bachelor Thesis. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, o. p. s., 2008. 83 p. Seminar tutor doc. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Key words: Programme of the “Košice Government”, the Beneš Decrees, the Third republic, political development, temporary state establishment.

The Thesis deals with an assessment of Programme of the “Košice Government” in the process of arrangement and development of the Czechoslovak republic in internationally-political connections. In introduction it describes an establishment of anti-German revolt organisations both domestic and foreign ones. It further deals with aspects that affected orientation of the foreign policy of the exile government led by Dr. E. Beneš, the president. In addition to this, here is also an allusion to the situation in borderland in connection with an expulsion of Germans. Other part is focused on the content of Programme of the “Košice Government“ as the document which defined principles of future politics. The Thesis further deals with possible directions of the post-war development in Czechoslovakia and consequently the whole Europe in connection with the Yalta Agreement and the Czechoslovak-Soviet Agreement. In its conclusion this Thesis adverts to the fact that the Communist Party of Czechoslovakia then under influence of Moscow prepared through the Programme of the “Košice Government“ an environment for legal takeover of political power in Czechoslovakia.